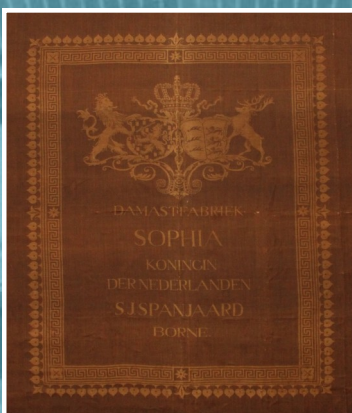

Boorn & Boerschop

De Melbuul van Nazareth

Bijnamen
in en om
Borne

met achtergronden,
anekdotes,
illustraties

Leo Leunink

1962 - Heemkundevereniging Bussemakerhuis Borne - 2012

Jaargang 24 / 2014

Een uitgave van de Heemkundevereniging Borne
Verschijnt 3 keer per jaar

Nummer 1

Colofon

Bestuur van de vereniging

F.A. Nijkamp (voorzitter), A.M. Velthuis, (secretaris), F.H.S.M. Mars (penningmeester), A.M.A. Haak - Beune, B.J. Hogeweg, J.I. van de Ven en H.J.M. Westerik, (leden).

Secretariaat

Welemanserf 5, 7622 HT BORNE
tel.: 074 266 70 79
e-mail: info@heemkundeborne.nl

Website

www.heemkundeborne.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 18,-- per jaar; gezinslidmaatschap € 24,-- per jaar.

Bank

Rabobank Borne, rek.nr. 14.56.37.409

Giro

115.75.24 t.n.v. de penningmeester van Heemkundevereniging Borne.

Redactie Boorn & Boerschop

J. Haak en A. Tanke.

Redactieadres

Van Deinsestraat 33, 7621 XL Borne.
tel.: 074 266 43 92
e-mail: boornboerschop@ziggo.nl

Ondersteuning en advies

H. ten Thije en J.J. Grootenboer

Omslag ontwerp

J. Haak

Inzenden kopij

Aan het redactieadres. De redactie kan bij publicatie in overleg met de auteur artikelen, inkorten, splitsen en redigeren.

Uiterste inzenddatum volgende nummer

15 juni 2014

Foto's in dit blad

De redactie heeft haar uiterste best gedaan rechthebbenden te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat u rechten kunt laten gelden op afgebeelde foto's, dan kunt u zich melden bij het bestuur van de vereniging.

Verspreiding

Via boekhandel Bruna, VVV, Museum Bussemakerhuis en de penningmeester van de vereniging, allen te Borne.

Losse nummers

€ 4,00 (porto € 2,00)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Grote foto op de voorpagina

De bakkerswinkel van Groothengel gelegen aan de Grotestraat 205, nu de Marskramer. Een beschrijving van dit pand en de totstandkoming van de huidige bebouwing vind u in *Boorn & Boerschop* 2010-1.

Inhoud

Colofon / Inhoud	<i>Redactie</i>	1
Van de redactie	<i>Anja Tanke</i>	2
Twee! panden met dezelfde naam: <i>Harmonie</i>	<i>Anja Tanke</i>	3
Veurjoar	<i>M. Hagreis</i>	9
Parktuin De Zwanenhof	<i>Juliëtte Huis in 't Veld – van de Riet</i>	10
Een kruidenier aan de Deldensestraat 64	<i>Martin Thiehatten</i>	12
De familie Lievenboom en verwante families	<i>Annette Evertzen</i>	15
Van de bestuurstafel	<i>Bertie Velthuis</i>	19
Resultaten geofysisch onderzoek op huisplaats Weleveld	<i>E.T.J.T. Kwint</i>	20
In en om Hengeloo, Borne en Delden -2- Naar Hertme en Zenderen	<i>Viator</i>	22
'n Slinger van Jan	<i>Johan Kwast</i>	25
De presentatie van het Spanjaarddamast in het Bussemakerhuis	<i>Liesbeth Hassink en Anja Tanke</i>	26
Wat nog niet (of niet juist) in het bijnamenboek 'De Melbuul'n van Nazareth' staat (3)	<i>Leo Leurink</i>	28
Boekennieuws	<i>Jan Deckwitz</i>	30
Reactie op foto's in voorgaande nummers	<i>Redactie</i>	31
Nog leverbare uitgaven	<i>Bestuur</i>	32

Van de redactie

Anja Tanke

Ons verenigingsblad zit weer boordevol met artikelen en voor ieder wat wils. Dit wordt de zevende jaargang dat uw lijfblad drie keer per jaar uitkomt. “Vroeger” was dat maar twee keer per jaar. Het extra nummer, zoals we dat destijds nog bestempelden, is een blijvertje gebleken. En daar zijn we best trots op. Zoals het er nu naar uitziet, zal de redactie ook dit jaar weer drie nummers uitbrengen. Dat kan door de inzet van alle auteurs die voor ons hun verhalen op papier willen zetten. Ons blad is er vóór maar vooral ook dóór de leden van onze vereniging.

In dit nummer

Als u er een dagje uit wilt, hoeft u niet ver te zoeken. Dicht bij huis is genoeg te ontdekken. Dat vond ook de Hengelose dominee Bruna, die onder het pseudoniem **Viator** eind negentiende eeuw al door Zenderen en Hertme wandelde. In dit artikel heeft de redactie de oorspronkelijke tekst gehandhaafd: *In en om Hengelo, Borne en Delden -2- Naar Hertme en Zenderen*. Met een beetje puzzelen kunt u de route nog steeds volgen.

Als u dan toch in de buurt bent, de Zwanenhof ligt bijna op de route en daar is afgelopen periode de tuin opnieuw ingericht. Even gaan kijken dus en genieten. **Juliëtte Huis ‘t Veld-van de Riet** vertelt erover in *Parktuin De Zwanenhof*.

Locale initiatieven het een historische toets zijn er volop. Ook daar maken we graag ruimte voor in dit blad. De parktuin van de Zwanenhof getuigt ervan maar ook in het Bussemakerhuis en op Weleveld gebeurt er van alles. Dankzij de inspanningen van velen kan het Bussemakerhuis met trots aankondigen dat het Spanjaarddamast volledig gerestaureerd in de collectie is opgenomen. **Liesbeth Has-sink** doet verslag. Op Weleveld heeft geofysisch onderzoek weer nieuwe informatie opgeleverd omtrent verdwenen bebouwing. De heer **E.T.J.T. Kwint** vertelt over het onderzoek en de bevindingen.

Wie kent in Borne niet de naam van de familie Lievenboom? **Annette Evertzen** heeft van de door haar verzamelde informatie een uitgebreid artikel gemaakt: *De familie Lievenboom en verwante families*.

Ook deze keer weer twee verhalen in het Twents. **Johan Kwast** met ‘*n Slinger van Jan* en een gedicht genaamd *Veurjoar* van **M. Hagreis**.

Over de bijnamen raken we maar niet uitverteld. **Leo Leurink** heeft opnieuw een aantal reacties van lezers ontvangen en daarmee vult hij met gemak opnieuw twee pagina's. Het blijkt maar weer dat het bijnamenboek nog steeds reacties losmaakt en dat mensen ook de moeite nemen deze te melden.

Martien Thiehatten heeft onderzoek gedaan naar panden van de coöperatie. De nadruk ligt hierbij op panden ‘achter het spoor’. U leest het in *Een kruide-nier aan de Deldensestraat 64*.

Een ander onderzoek ook naar panden, maar in dit geval twee met dezelfde naam, is gedaan door **Anja Tanke**. **Jaap Grootenboer** en **Henk Methorst** hebben voor dit artikel uitgebreid bouwkundig historisch onderzoek gedaan. De titel van het artikel is *Twee! panden met dezelfde naam: Harmonie*.

In dit nummer wederom een boekrecensie. **Jan Deckwitz** heeft het lijvige boek *Georg Willem Ame-lung. Commies van de Convooyen & Licenten te Ootmarsum* onder de loep genomen. Het is geschreven door oud-Bornenaar Gerard A.B. Nijhuis.

Agenda voor de komende periode

Zondag 13 april “Beste van Borne”. De expositie in de Oale Schöp met als onderwerp “Twentse Boeren Bruiloft” wordt geopend. De Oale Schöp zal in een oud Twentse sfeer zijn ingericht. De expositie is ook tijdens de zomer maanden te bezichtigen.

23 april Ledenavond. Lezing van A. Haakmeester over de tocht die hij met paard en wagen heeft gemaakt naar St. Petersburg: “De Ruslui achterna”. **Half mei** Opening van de foto expositie over (voormalige) Bornse boerderijen en hun bewoners. In het Dijkhuis, het Kulturhus en in een leegstaande winkel in de Nieuwe Kerkstraat worden panelen met foto's geplaatst. U kunt langs de locaties wandelen met behulp van een flyer.

Zaterdag 24 mei De fietstocht, welke vorig jaar tijdens de Open Monumentendag vanwege het slechte weer niet kon plaatsvinden, zal alsnog worden gereden. Vertrek om 10.00 uur bij de Oale Schöp.

Zaterdag 31 mei De jaarlijkse excursie. Dit jaar gaan we naar een steengroeve in Gildehaus en vervolgens naar een fabriek in Nordhorn, waar de stenen bewerkt worden.

De tocht wordt voortgezet naar museum “de Varus-schlacht” bij Bramsche. Voor deelname aan deze excursie ontvangt u nog een convocatie.

Zaterdag 14 september Open Monumentendag. Het thema is “op reis”. Aan het programma voor deze dag wordt nog gewerkt.

1, 3, 6 en 7 oktober Het Twents Kwartiertje. Leerlingen van de basisscholen worden bij de Oale Schöp uitgenodigd. Er zal verteld worden over de aanwezige expositie. Ook kunnen de kinderen zich vermaken met oud-Hollandse spelen.

Twee! panden met dezelfde naam: *Harmonie*

Anja Tanke

In de jaargangen 2012 en 2013 van dit blad is in drie afleveringen uitgebreid aandacht besteed aan Borne's eerste burgemeester en notaris Willem Christiaan Lantman. Eén van de vragen die de auteurs van dat drieluik pogen te beantwoorden, gaat over het pand genaamd *Harmonie* gelegen op de hoek van de Potkampstraat / Grotestraat: heeft burgemeester Lantman opdracht gegeven tot de bouw. Het resultaat van uitgebreid onderzoek leest u hieronder.

Om een goed beeld te krijgen van het onroerend goed van Willem Christiaan Lantman is in verband met het hierboven genoemde drieluik, onderzoek gedaan in het kadaster en in notariële akten. Al vrij snel blijkt dat Lantman eigenaar is van een pand genaamd *Harmonie*. Dit pand is echter gesitueerd op een heel andere locatie dan de *Harmonie* waar wij vandaag de dag af en toe een lekker ijsje eten. De vondst van een tweede pand met dezelfde naam is een prachtige bonus, want dit feit was tot nu toe onbekend. Het is vooral nieuwe informatie die heel goed helpt bij het beantwoorden van de vraag die al is gesteld in het kader van het onder-

zoek naar Willem Christiaan Lantman: "Is hij de opdrachtgever van de bouw van de *Harmonie* aan de Potkampstraat?"

Dit artikel bestaat daarom uit twee delen. Het eerste deel gaat over het tot nu toe onbekende logement *Harmonie*, gelegen aan de Grotestraat 139-141. Het tweede deel gaat over het pand *Harmonie* gelegen aan de Potkampstraat 1 en het aanpalende pand Grotestraat 154.

Het pand Grotestraat 139-141

Willem Christiaan Lantman koopt op 27 augustus 1801 van Jan Pol, Steven ten Cate, Jan Hulshof en de erven van het overleden echtpaar Hulshof een huis, achterhuis, hof en halve put gelegen in de Horst. Het huis is gelegen tussen dat van de verkopers en de weduwe van Berent ten Zegger. Ook koopt Lantman een stukje land, ter grootte van één spint (170 m²), gelegen in "de Aanslag" achter de aan te kopen hof. De koopsom bedraagt in totaal f 1000,-¹. Van dit pand is verder bekend dat het gelegen is naast een 'gemeen wegje'.

In juni 1846 wordt het pand geveild. In de akte van inzet wordt de ligging ervan duidelijk beschreven: *een huis en erf, zijnde het Logement de Harmonie, met anexe stalling, binnenplaats en tuingrond sectie D nr. 416 huis en erf groot 440 ellen en sectie D nr. 415 tuin groot elf roeden en tien ellen*². Beide percelen staan aangegeven op het kadasterkaartje op deze pagina. Het huidige adres is nu eenvoudig te achterhalen: Grotestraat 139-141.

Lantman woont vanaf 1801 in deze woning met zijn gezin. Bovendien is een kamer ervan aangewezen als gemeentehuis en oefent hij er zijn notarispraktijk uit. Niet bekend is of de woning in de periode dat het zijn eigendom is, verbouwd of zelfs opnieuw is opgetrokken.

Op 26 juli 1844 opent zoon Antoon Peter er een logement met biljart en paardenstalling. Een jaar later trouwt hij met de dochter van een Eibergse logementhouder. De gehandicapte Antoon Peter, zijn rechterhand is verlamd, zal de hulp van een echtgenote met een dergelijke achtergrond goed kunnen gebruiken.

In *Boorn & Boerschop* 2012-2 vertelt Leo Leu-

Uitsnede van de kadasterkaart uit 1832. De omliggende percelen sectie D nrs. 415 en 416, resp. tuin met erf en twee huizen, nu Grotestraat 139-143 zijn eigendom van W.C. Lantman. In juni 1846 verkoopt hij het grootste gedeelte van beide percelen (nu Grotestraat 139 -141) aan J.S. Spanjaard. De woning grenst aan het nog steeds bestaande pad tussen de huidige Grotestraat en de Aanslagsweg.

Bron: www.watwaswaar.nl

rink in zijn artikel 1845: *Opwinding in Borne* over het oplaten van een luchtballon door F. Staudt in de tuin van logement de *Harmonie*. Leo, niet bekend met het bestaan van nog een pand met die naam, situeert het oplaten bij de Potkampstraat. Uit dit artikel blijkt dat toentertijd de *Harmonie* gevestigd is in het pand Grotestraat 139-141. Het oplaten van de ballon heeft plaatsgevonden in de tuin achter het logement. Deze is er groot genoeg voor en de omliggende percelen aan de Aanslagsweg zijn niet bebouwd.

Om de investering in het logement te financieren heeft Antoon Peter vermoedelijk geld geleend bij de hypotheekbank Kruisman en Westerkappel in Haarlem. Niet alleen zijn verplichtingen aan de hypotheekbank komt hij niet na, Antoon Peter protesteert ook tegen een betaling van f 63,48 aan Willem de Bruder te Almelo. De vraag rijst of het logement wel voldoende klandizie heeft om de rekeningen te betalen en rendabel is.

Willem Christiaan Lantman verkoopt in juni 1846 het pand met erf en halve put aan J.S. Spanjaard voor f 1.810,--³. Bekend is dat de nieuwe eigenaar Spanjaard het pand heeft laten verbouwen en mogelijk ook de voorgevel heeft laten vervangen. Het logement de *Harmonie* kent een zeer korte geschiedenis, het heeft nog geen twee jaar bestaan.

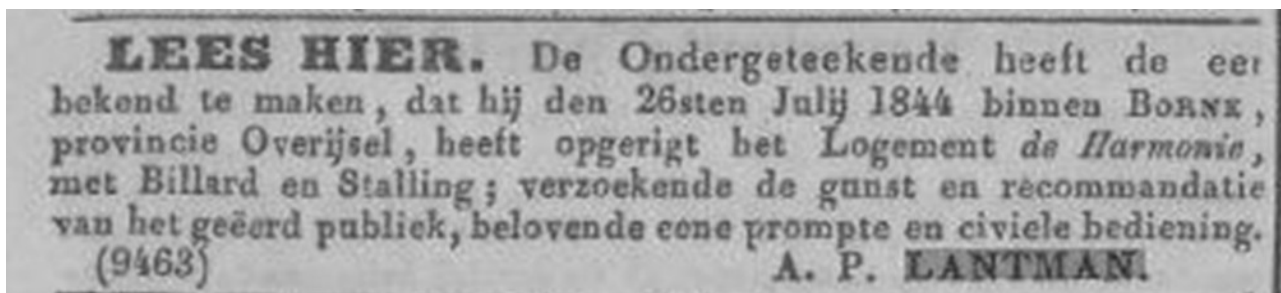
De panden Potkampstraat 1 en Grotestraat 154 Over met name de *Harmonie* (Potkampstraat 1) is in de volksmond het volgende bekend:

• het pand is gebouwd door burgemeester Lantman;

• er was van oudsher (vanaf de bouw rond 1835) een logement in gevestigd.

Een nauwkeurige bron is het kadaster, waar vanaf 1832 onder andere alle onroerend goed transacties en rechten op onroerend goed worden geregistreerd. Wat staat er over deze panden vermeld? Daarvoor is onderzoek gedaan in de originele kadastrale leggers op het Borns gemeentearchief.

De oudste leggers dateren van 1832. Daarin staat genoteerd dat op de hoek van de Potkampstraat één pand staat (sectie D nr. 458, huis en erf 210 m²), dat eigendom is van de wever Wolters Albers. Om het pand lag een flinke tuin (sectie D nr. 457, tuin 360 m²). Twee jaar later volgt de volgende notitie in de legger. De percelen zijn aanzienlijk verkleind en ten gevolge van de oppervlaktewijziging hebben ze beiden nieuwe kadastrale nummers gekregen (sectie D nr. 988 tuin 260 m², en sectie D nr. 989 huis en erf 95 m²). In deze periode is ook de Grotestraat aangelegd en het afstaan van grond zal hier ongetwijfeld mee te maken hebben gehad⁴. Het oorspronkelijke pand is afgebroken en enige meters verder opnieuw opgetrokken. Het kaartje met de

Logement "De Harmonie" opent haar deuren op 26 juli 1844. Advertentie uit het Algemeen Handelsblad 01-08-1844 dag, nr. 3966. Bron: www.kb.nl

met de locaties van beide panden is op de laatste pagina van dit artikel afgedrukt.

De volgende eigenaar van het pand op de hoek met de Potkampstraat is de timmerman J(oh)annes Hergelink⁵. De timmerman bouwt in 1856 in de tuin twee kleine woningen die als volgt in de legger genoemd worden: sectie D nr. 1598 huis en erf 63 m² en sectie D nr. 1599 huis en erf 32 m². Er zijn nu dus drie panden. Het pand dat wij nu kennen als de *Harmonie* en er aan vast, de door Hergelink gebouwde woninkjes.

Hergelink is niet lang eigenaar, hij overlijdt in 1864. Zijn erfgenamen verkopen in 1871 de drie panden met erf aan gemeentesecretaris W.A.L. Lantman. Deze laat in eerste instantie de woningen flink verbouwen. Over het pand *Harmonie* staan in de kadastrale legger meerdere notities: samenvoeging met het achterliggende pand en een verbouwing in 1876, verbouw en stichting in 1879. Uiteindelijk blijven er twee panden over⁶.

Rond 1881 verkoopt W.A.L. Lantman beide panden aan zijn broer de veearts E.W.H. Lantman. Er is dan inmiddels sprake van huis, erf en stalling (Potkampstraat 1, *Harmonie*) en huis en erf (Grotestraat 154)⁷.

Volgens de verhalen zou in het pand Potkampstraat 1 vanaf de bouw, zoals hiervoor beschreven rond 1835, een café / logement gevestigd zijn. Wat klopt hiervan?

De huidige eigenaar van de *Harmonie*, de heer J. Kroeze, heeft om het pand een zodanige hoeveelheid glasscherven aangetroffen, dat niet meer gesproken kan worden van particulier gebruik. Uit mondelinge informatie van Jaap Grootenboer is gebleken dat de familie van wethouder H. Hulshoff de ene week een borreltje dronk bij de *Keizerskroon* en de week erop bij de *Harmonie*. Er zal dus een (kleine) periode een café in het pand gevestigd zijn geweest.

Een beredeneerde suggestie. Mogelijk is de uitbater Gerhardus M.F. Lantman, zoon van Willem A.L. Lantman. Deze laatste is sinds 1871 eigenaar. Zoon Gerhardus trouwt in 1874 en geeft dan als beroep op logementhouder. Dit beroep wordt ook vermeld in de geboorteaangifte van zijn eerste kind in 1875. Eén van de getuigen is Johannes Klumpers. De familie Klumpers woont ook in de Grote-

*Nu is in het pand IJssalon de Harmonie gevestigd.
Foto: collectie gemeentearchief Borne, nr. 010284.*

straat, hemelsbreed nog geen 20 meter verwijderd van de *Harmonie*. Klumpers is dus de noaber die volgens goed gebruik meegaat naar het gemeentehuis aangifte doen. Het kan dus niet anders dan dat het jonge gezin van Gerhardus vlakbij de familie Klumpers woont. Dat zou dan heel goed kunnen zijn op één van de adressen Potkampstraat 1 (*Harmonie*) of het naastgelegen pand Grotestraat 154. Bij de geboorteaangifte van het volgende kind in 1877 is Gerhardus kantoorbediende. Zou Willem A.L. Lantman een nieuwe uitbater aangesteld hebben of is het café/logement al gesloten? In 1881 verkoopt hij beide panden (Potkampstraat 1 en Grotestraat 154) aan zijn broer Egbert die er na het overlijden van zijn vrouw in 1889 gaat wonen.

Wat klopt er nu van de verhalen getoetst aan het kadaster, bij de notaris vastgelegde verkoopakten en door de gemeente vastgelegde gegevens? Enige conclusies:

- Het pand *De Harmonie* is gebouwd/ingrijpend verbouwd door een Lantman. Niet door burgemeester Lantman maar door zijn zoon, de gemeentesecretaris.
- Het pand is aangewezen als gemeentelijk monument. In de objectomschrijving wordt het omschreven als eenvoudige laat 19^e eeuwse dorpsbebouwing. Deze datering komt overeen met de gegevens uit het kadaster.
- De wever Wolter Albers had geen ander onroerend goed in Borne dan het huis op de hoek van de Potkampstraat. Hij zal hier dus zelf gewoond hebben.
- In het gemeentearchief berusten diverse registers over de verkoop van drank, ingeslagen ge-

gedistilleerd en likeuren en vergunningen voor dranklokalen over de periode 1859-1923. De namen Hergelink en Lantman komen in deze registers niet voor.

- Op papier is er nog geen tastbaar bewijs dat in dit pand een logement of café is gevestigd geweest.

Zou Willem A.L. Lantman zijn nieuwe café de naam *Harmonie* hebben gegeven ter herinnering aan zijn broer Antoon Peter, die de uitbater was van de oorspronkelijke *Harmonie*?

Bouwkundig onderzoek Potkampstraat 1 uitgevoerd door Henk Methorst en Jaap Grootenboer **Huidige toestand**

Op verzoek van de auteur is een bouwkundig onderzoek uitgevoerd om te toetsen of de op de bronnen gebaseerde conclusies gestaafd kunnen worden in de bouwkundige aspecten van het pand. De bevindingen en conclusies van Henk en Jaap zijn als volgt:

Het huis staat op een scheef getrokken rechthoekige plattegrond. De voorgevel en de achterwand, waartegen een later bouwwerk is toegevoegd en de beide zijgevels staan ongeveer evenwijdig ten opzichte van elkaar en zijn opgetrokken in rode baksteen in kruisverband met knipvoegwerk. Boven de gevelopeningen zijn anderhalf steens (begane grond) en steens (verdieping) trekken aangebracht. De gevels staan op een zandstenen plint.

De voorgevel heeft een klokvormige beëindiging met ter plaatse van de aansluiting op het dak een overstekende geprofileerde houten gootlijst waarachter een zinken bakgoot. Onder deze gootlijst bevindt zich een brede gestucadoorde 'architraaf' waarop de naam van het pand *Harmonie* is aangebracht. De ingezwenkte gedeelten van de klokgevel zijn met gebogen natuurstenen afdekplaten afgedekt. De zijgevels hebben eenvoudiger doch eveneens geprofileerde houten gootlijsten met zinken bakgoten; onder deze gootlijsten is een houten architraaflijst bevestigd.

Het zadeldak met aan voorgevelzijde een wolfseind -aansluitend op de goot in de gootlijst- is gedekt met oude holle keramische rode dakpannen. Het dakvlak heeft ter plaatse van de nok, ongeveer in het midden van het gebouw, een rookkanaal.

De voorgevel toont een redelijk 'oorspronkelijke' indeling en wordt ter hoogte van de aansluitende goten van de zijgevels gedeeld door een horizontaal lopende gestucadoorde waterlijst. Op begane grond bevinden zich twee raamkozijnen waarin schuiframen met tweeruits onderramen en tweeruits bovenramen, tussen beide kozijnen is een deurkozijn met tweeruits bovenraam gesitueerd. De gebruikelijke houten naar binnen draaiende deur met geprofileerde stijlen en dorpels is in een recent verleden vervangen door een hardglazen deur. Ter plaatse van de verdieping is een tweetal raamkozijnen te zien

Zicht op de Peppelenlaan (nu Grotestraat) vanaf het huidige Dorsetplein. De ansichtkaart is gemaakt voor 1907. Geheel links de "Harmonie". Aan de etalage te zien is er een zogenaamde 'galanteriewinkel' gevestigd. Vervolgens de winkel van Doeschot, Grotestraat 154. Aan het eind links het pakhuis van Klumpers.

Na Egbert W.H. Lantman is Johannes Munster de eigenaar van de *Harmonie*, die het op zijn beurt in 1914 verkoopt aan koopman Wilhelmus Antonius Kamman. Het pand Grotestraat 154 wordt eigendom van winkelier Jan Hendrik Doeschot. In 1920 verkoopt hij het aan broodbakker Johannes Doeschot. De volgende eigenaar in 1926 is Geertruida Gesina Halhof-Fikkert. In 1937 is Braune de eigenaar. Rechts het pand waar J.C. Heise in 1902 met zijn *Bornsche Courant* begon.

Foto: collectie gemeentearchief Borne nr. 003488.

Foto uit de jaren '60 van de negentiende eeuw. In het pand is de groentezaak van Kamman gevestigd. Rechts de winkel van mevrouw Leurink.
Foto: collectie gemeentearchief Borne, nr. 000655.

waarvan de indeling niet oorspronkelijk is (twee onderramen en een tweeruits bovenraam waartussen een 'kalf' per kozijn).

De rechter zijgevel heeft raamkozijnen die allerlei wijzigingen en/of vervangingen tonen en weinig oorspronkelijks tonen.

De linker zijgevel heeft eveneens veel wijzigingen doorstaan, die zo goed mogelijk een historische indeling kregen. Aan deze gevel is een grote aan-kapping aangebracht.

Het inwendige van het gebouw laat bijna niets van een oorspronkelijke constructie zien. Naar ons werd verteld ligt er een zware oude (eiken?) balk ongeveer in het midden van het huis vanaf de voorgevel naar de blinde achtergevel; over deze 'middenbalk' liggen balklagen van zijgevel naar zijgevel, rustend op de eerder genoemde middenbalk. Door allerwege aangebrachte aftimmeringen en sierplafonds kon van deze oudere constructies niets worden waargenomen.

Vergelijking van de huidige toestand met oude foto's

De hoofdvorm van het gebouw komt wel overeen met die welke zichtbaar is op oude foto's. Op de oudste foto, afgebeeld op de vorige pagina, is alleen de rechterzijgevel en een deel van de voorgevel te zien. Van een klokgevel was toen geen sprake; op de hoeken waren ruim een meter hoge en in de breedte wat smallere rechthoekige grijs geschilderde

derde beëindigingen aangebracht vanaf de toen wel bestaande horizontale waterlijst, die ook toen op de zijgevelgoten aansloot.

De rechter zijgevel had langs het dak een eenvoudige mastgoot waaronder een eveneens eenvoudige houten betimmering. Deze gevel bevatte een groot raamkozijn ter plaatse van het huidige, bredere raamkozijn en sloot aan op het zandstenen plint. Daarnaast volgden nog een smaller raamkozijn (overeenkomstig de nu nog bestaande toestand) en een deurkozijn met bovenlicht. Het kalf tussen deur en bovenlicht lag lager dan thans in het daarvoor in de plaats gekomen raamkozijn.

Op een tweede oude foto, bovenaan deze pagina, die wat later in de tijd is te zijn opgenomen, is het hele huis voorzien van een witgeschil-

derde stuc laag boven de zandstenen plint, met een in de stucadoor laag aangebrachte blokverdeling zoals dat omstreeks 1900 een modeverschijnsel was. Ook op deze foto is geen klokgevel te zien, maar recht met de dakschuinte mee lopende gemetselde(?) afdekkingen. De horizontale waterlijst ter hoogte van de zijgevelgoten is niet waarneembaar (weggehakt?); een smalle waterlijst is zichtbaar onder de goot t.b.v. het dakwulfseind. De schuine beëindigingen van de voorgevel zijn voorzien van rechtop gemetselde sluitstukken ter weerszijden van de veel kleinere goot op gootklossen ter plaatse van het wulfseind van het dak en van schuin lopende geprofileerde uitmetselingen ter plaatse van de aansluiting op de zijgevelgoten.

De gevelindeling van de gevels bezit meer oorspronkelijke kozijnen dan in de huidige toestand, maar de ramen hebben al veel van de oorspronkelijke roedeverdelingen verloren. De houten en geprofileerde voordeur in de voorgevel is nog wel aanwezig.

Naschrift

Het huidige pand is niet ouder dan ongeveer 180 jaar en ontstaan ná de aanleg van de Grotestraat. Het is mogelijk dat er bouwmaterialen uit het oude huis, die vrij kwamen bij de sloop, zijn gebruikt bij de opbouw van het huis dat toen werd gebouwd op de huidige plaats. Misschien wat bakstenen, natuursteenstroken en die ene oude balk.

Het veel oudere huis, dat omstreeks 1830 werd gesloopt, had een oppervlak van ongeveer 10 x 10 meter en zal vermoedelijk zijn ingedeeld als een kleine boerderij met vier gebint afstanden (vijf gebinten) en aan iedere zijgevel een smalle strook waarin kleine kamers bij het woongedeelte en potstallen in het bedrijfsgedeelte langs de deel. Het woongedeelte zou toen wel eens aan de zuidzijde hebben kunnen liggen. De deel moest gemakkelijk bereikbaar zijn vanaf de openbare weg aan de noordkant, de Potkampstraat.

Het huidige pand is een sterk gewijzigde opvolger van het oorspronkelijke gebouw uit 1835, met enkele restanten van dat oudere pand en een gedroomde voorgevel die er pas een slordige twintig jaar zo mooi bijstaat als thans.

Met dank aan

de heren Grootenboer en Methorst voor het doen van het bouwkundig onderzoek en het opstellen van de tekst ervan.

Noten

Alle verzamelde informatie rond dit artikel is opgenomen in de documentatiecollectie van het gemeentearchief Borne onder nr. 343.

1. Gemeentearchief Borne. Archief Richterambt Borne, inv. nr. 3, pag 298-300.

Kaartje van de Grotestraat / Potkampstraat uit 1917. Hiervan is een model op gelijke schaal gemaakt om zo te kunnen vergelijken met de kadasterkaart uit 1832⁸. Vervolgens is gezocht naar percelen in de omgeving van de Harmonie die zowel in 1832 als in 1917 nog dezelfde grootte en vorm hebben. Daarvan zijn er in de directe nabijheid van de Potkampstraat vier gevonden, te weten de percelen 2487, 3464 (in 1832 resp. sectie D nr. 451 en 453) en de percelen 3196 en 2574 (in 1832 tezamen sectie D nr. 452). Op deze wijze is de locatie van de voorloper van de huidige Harmonie aan te wijzen en ingetekend op deze kaart. Het oude pand, ingetekend bij de pijl, blijkt inderdaad te liggen op het tracé van de rond 1832 aangelegde Grotestraat.

2. Gemeentearchief Enschede. Archief notaris G. Pennink, inv. nr. 1073, volgnrs. 42 en 50.
3. zie noot 2.
4. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 3.
5. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 582.
6. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 1250.
7. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 724.
8. Gemeentearchief Borne. Bij fotobeschrijving nr. 003488 zijn, de destijds door dhr. G.P. ter Braak op schaal gemaakte kaartjes, gevoegd.

Oagn vertrouwt op zikzölf, oorn op aandern.

Veurjoar

M. Hagreis

As temet de dikke knöppe
zik wier riejt an kale töppe
van de oge beum.

As de loch nich meer zo gries is
en de weend nich meer as ies is,
dan kump 't veurjoar – wis e 't leuven?

As de bleumkes met eur köpkes
oetstekt boam 't grös bieje tröpkes,
't neuske in de weend.
't Jonge vee wier in de moaten
dawwelt, weeld en oetgeloaten,
't veurjoar in – bliej as 'n keend.

As de vöggel zit loat heuren
en nich langer zit te treuren
oawer 't koole weer.
As ze goat met stro en 't sjouwen
um eur nije nus te bouwen,
dan is 't veurjoar – leuve 't mer.

Waarm schient non de veurjaorszunne
achter 'n hogen es begunne.
means en deer wodt aans.
Zee hoo zik de blossemslingers
um de tekke leit as wingers.
Veurjoar is 't – en 't is wat maans.

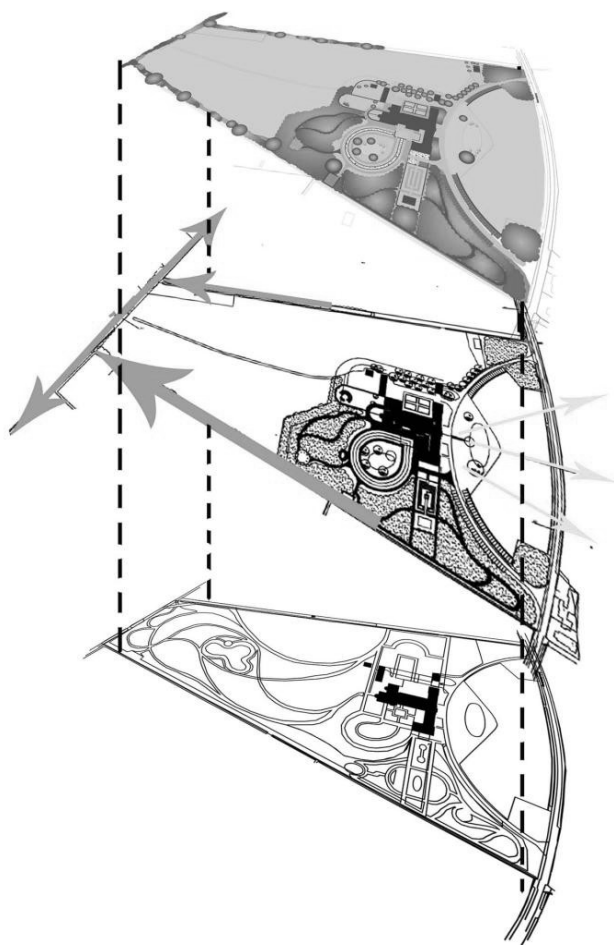
Parktuin De Zwanenhof

Juliëtte Huis in 't Veld - van de Riet

ZENDEREN - Op één van de mooiste plekjes in Twente ligt de Zwanenhof in een inspirerende omgeving. Onlangs is de tuin van de Zwanenhof gerevitaliseerd. Het oorspronkelijke schetsontwerp van Pieter Watzes is daarvoor de basis geweest. Parktuin De Zwanenhof is met het behulp van Europese en provinciale financiering, De Groene Poort en de inzet van vele vrijwilligers gerealiseerd.

Unieke geschiedenis

De Zwanenhof is centraal gesitueerd in het buitengebied van de gemeente Borne. Het is in 1927 gebouwd als retraits huis voor de bevolking van Twente, onder de toenmalige naam *Retraitehuis St. Joseph*, door de paters Redemptoristen. Bij de bouwplannen hoorde ook een ontwerp voor een park. De tuin van de Zwanenhof is van bijzondere waarde omdat het is ontworpen door Pieter Watzes. Daardoor behoort het tot het landelijke erfgoed van Twente. Pieter Watzes was de zoon van Dirk Watzes, samen zijn zij verantwoordelijk voor enkele ontwerpen van parken en tuinen in Twente, waaronder het G.J. van Heekpark (Pieter) en het Volkspark (Dirk) in Enschede. Beiden werkten voornamelijk in opdracht van de grote Twentse textielbaronnen.

Weergave van de verschillende lagen in het ontwerp van het park. Van beneden naar boven: de historische laag, de landschappelijke laag en de functionele laag.

Bron: Projectplan Kloosterpark Zwanenhof in opdracht van gemeente Borne en Programmabureau de Groene Poort.

werpen van parken en tuinen in Twente, waaronder het G.J. van Heekpark (Pieter) en het Volkspark (Dirk) in Enschede. Beiden werkten voornamelijk in opdracht van de grote Twentse textielbaronnen.

Het oorspronkelijke ontwerp voor de Zwanenhof bestond uit een tuin met grote bospartijen waar wandelpaden doorliepen, evenals vijverpartijen en aangrenzend aan het retraits huis parterretuinen. Aan de zuid-, west- en noordzijde werd het gebouw ingesloten door de tuin en had het – in aansluiting op het karakter van het retraits huis – een naar binnen gekeerd karakter. De oostgevel (de voorkant van het gebouw) lag majestueus open in het landschap.

Door onbekende redenen is het oorspronkelijke tuinontwerp van de Zwanenhof nooit volledig uitgevoerd. Maar het is waarschijnlijk dat door de crisis in de jaren '30 van de vorige eeuw prioriteiten zijn verschoven en een deel van de gronden, bestemd voor het park, werden verpacht of plaats moesten maken voor grote moestuinen. In 2013 is met behulp van Europese en provinciale bijdragen het oorspronkelijke beeldbepalende plan teruggebracht, met aandacht voor landschappelijke inpassing van de tuin.

Revitalisering

Het originele schetsontwerp van Watzes uit de begin jaren '20 van de vorige eeuw is nog steeds aanwezig en geldt als basis voor het nieuwe schetsontwerp. Naast herstel van de tuin is ook nadrukkelijk rekening gehouden met het omliggende landschap en de huidige functie van de Zwanenhof. In de loop der jaren is de tuin volledig ontsloten geraakt van het landschap. Door onder andere de aanleg van een houtsingel en een mantel-/zoomvegetatie rond het bos als afronding van de tuin is de aansluiting met het omliggende landschap weer hersteld.

In het oorspronkelijke ontwerp uit 1927 van landschapsarchitect Watzes wordt stevig ingezet op een park met landschappelijke uitstraling en landschappelijke verwevenheid met het omliggende buitengebied. Om het park in de huidige tijd in te passen is het van uit drie verschillende lagen aangesneden; een historische laag, een landschappelijke laag en een functionele laag.

De *historische laag* verbindt het nieuwe park met het oorspronkelijke ontwerp. Het lijnenspel vindt zijn

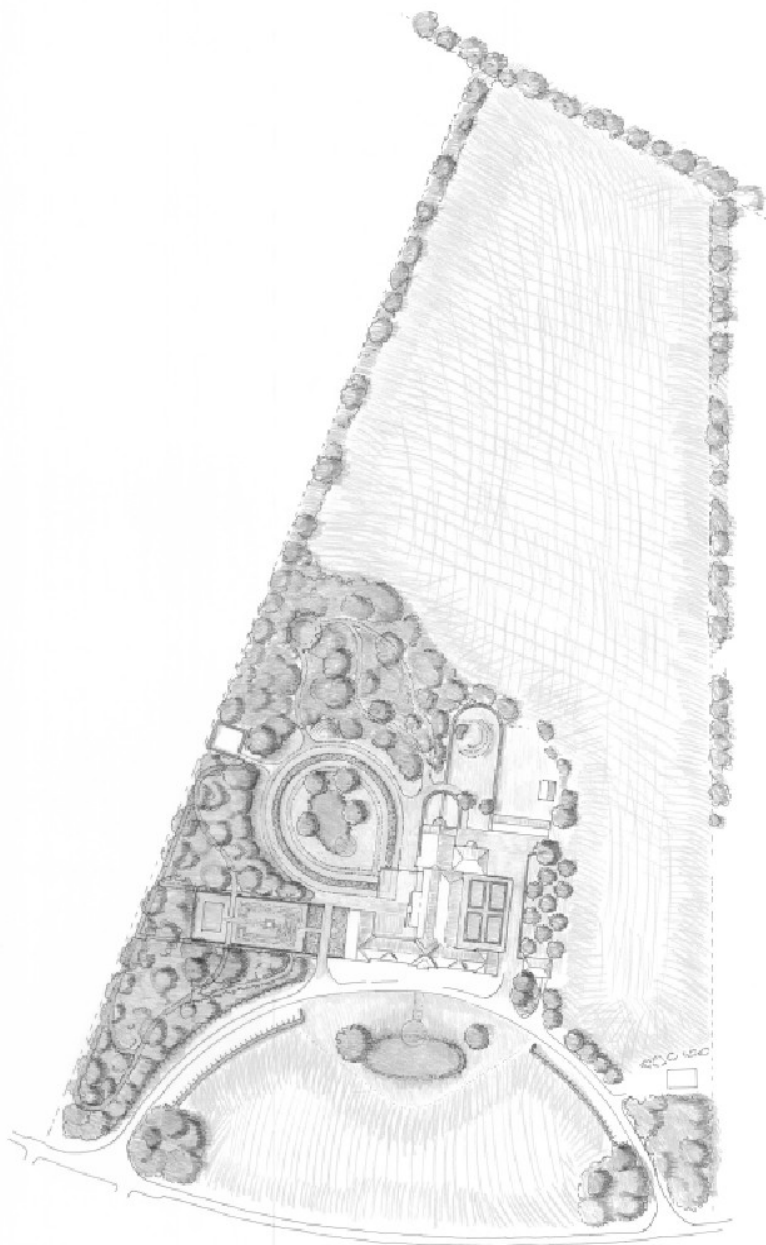
oorsprong in de plattegrond uit 1927 en er is een verbinding met de vorm en functie van het gebouw gecreëerd.

De *landschappelijke laag* zorgt voor de verbinding van het park met het omringende landschap. Door de oorspronkelijke bospartijen te versterken en uit te breiden is de grens van het park verzacht. Er zijn houtsingels aangelegd die als groene vingers het landschap in steken. Zo ontstaat er een verweving van de tuin met het omringende landschap. Aan de voorzijde is de openheid van de Zendersche esch opnieuw zichtbaar geworden.

In de *functionele laag* komen vorm en functie samen en zijn ze toegespitst op het huidige gebruik van de Zwanenhof, waarbij het park een plek is voor rust en bezinning. Hiervoor zijn verblijfsplekken zoals de terrassen maar ook stilte- en bezinningsplekken gecreëerd.

Bezoeken

Parktuin De Zwanenhof is het gehele jaar door openbaar toegankelijk. Bij de entree van de tuin bevindt zich een informatiepaneel. In de Zwanenhof is een route aanwezig die de verschillende onderdelen van de parktuin nader toelicht.

Het schetsontwerp voor Parktuin De Zwanenhof van Buro Collou, op basis waarvan de parktuin in 2013 gerevitaliseerd is.

Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling: Europa investeert in zijn platteland.

De Groene Poort

Parktuin De Zwanenhof is een project van de Zwanenhof en De Groene Poort, gemeente Borne. Het project is mede mogelijk gemaakt door het Europese Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO), de provincie Overijssel en de vele vrijwilligers van de Zwanenhof die zich belangeloos hebben ingezet voor revitalisering van de tuin.

Een kruidenier aan de Deldensestraat 64

Martin Thiehatten

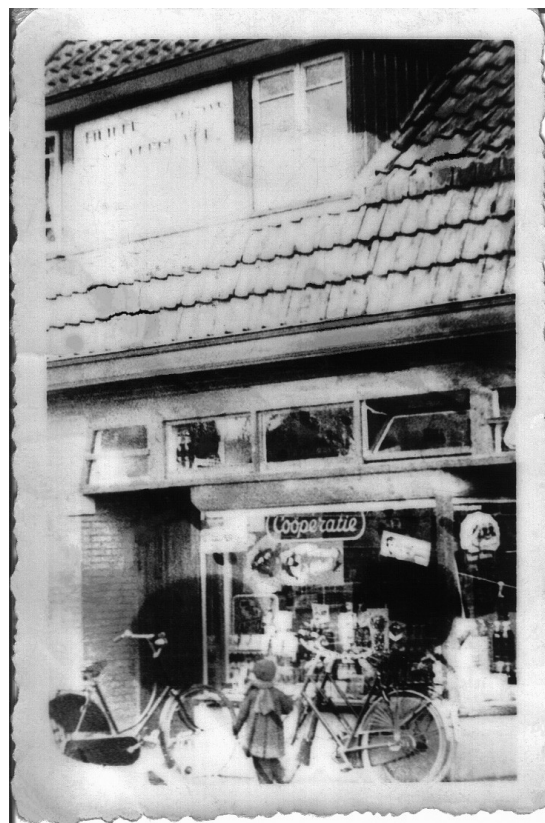
Wie vanaf de spoorwegovergang de Deldensestraat op rijdt, ziet aan de linkerkant een rij woningen staan, die in de volksmond de Rode Lap worden genoemd. Daar weer naast staat op nummer 56 de fietsenzaak van Weijenburg. Op de hoek staat op nummer 74 cafetaria 't Heukske. Tussen Weijenburg en 't Heukske staat op nummer 64 een woonhuis, waarvan de bewoners op de vloer van de woonkamer sporen hebben gezien, die veronderstellen dat daar een toonbank moet hebben gestaan. Reden om dieper in de historie van dat deel van de Deldensestraat te graven.

De coöperatie in Borne

Bij navraag blijkt, dat aan Deldensestraat 64 ooit een kruidenierswinkel was gevestigd. Het was een filiaal van de "Coöperatieve verbruiksvereeniging Borne", opgericht in 1914 ¹⁾ De coöperatie gaat zich na de oprichting vestigen in het pand Nieuwe Kerkstraat 28. Chef op de winkel wordt dhr. Rook, die later een eigen zaak in kruidenierswaren begint aan de Almelosestraat²⁾.

In het woonhuis aan de Tichelweg 1-3 komt een filiaal met als chef Lodewijk Wessels³⁾. In 1919 laat de coöperatie een pand bouwen aan de huidige Stationsstraat 44 met als chef Hendrik Jan Rook. In 1928 komt Frans Simonetti in dienst bij de coöperatie.

In 1933 koopt de coöperatie het dubbele woonhuis Deldensestraat 62-64. Op 9 mei wordt de verbouwing van het pand tot winkel en woonhuis aanbesteed door architect F. Jansen⁴⁾. Nummer 64 wordt verbouwd tot winkel en de opening volgt op 30 september 1934⁵⁾.

De winkel van de coöperatie aan de Deldensestraat 64.

ZELFVERZORGING

Per 1 januari 1939 krijgt Frans Simonetti samen met Frans Beune de verantwoording voor de "controlerekening en den goeden gang van zaken". Ze krijgen de gezamenlijke leiding van de zaak⁶⁾. Niet bekend, maar waarschijnlijk, wordt Frans Beune dan chef aan de Stationsstraat en Frans Simonetti aan de Deldensestraat.

In 1960 wordt het interieur van de winkel aan de Deldensestraat 64 gemoderniseerd en wordt het winkeloppevlak zo ongeveer verdubbeld. Tijdens de verbouwing kan de winkel doorgaan in het woonhuis op nummer 62.

In 1962 verkoopt de coöperatie het pand Stationsstraat 44 aan T.J. de Boer, die er een meubelzaak vestigt. Als Frans Simonetti in 1963 overlijdt, gaat

De Deldensestraat gezien in de richting van het spoor. Nummer 64 is het eerste huis rechts.

zijn opvolger nog een klein jaar door. Dan stopt de coöperatie in Borne, nadat ze al in 1960 is gefuseerd met de Coöperatieve bakkerij en verbruiksvereniging "Volksbelang" U.A. te Hengelo⁷⁾.

In de jaren na de eeuwwisseling rond 1900 ontstonden in Borne een neutrale en een R.K. coöperatie "Ons belang", die aan de Hofstraat stond. Hoewel

de inwoners alleen bij de coöperatie van hun eigen religie kochten, werden de coöperaties bevoorradt vanuit dezelfde groothandel, HAKA in Hengelo. De verschillende religies aten dus oecumenisch uit dezelfde ruif, zonder het zelf te weten.

Het door de coöperaties verkochte brood kwam uit hun eigen bakkerijen. Door de opkomst na 1960 van de supermarkten wordt de concurrentie te groot voor de coöperaties in Borne en elders in het land en geleidelijk verdwijnen ze allemaal.

Frans Simonetti (1910 - 1963)

Frans Simonetti is van 1924 tot 1928 in dienst bij de kruidenier Rook aan de Almeloseweg. Frans heeft daar het vak goed geleerd, want bij zijn vertrek krijgt hij een keurig getuigschrift mee.

Frans staat goed bekend in de buurt. Veel van zijn klanten wonen aan de Deldensestraat in "De Rode Lap". De huizen worden zo genoemd, omdat ze

rode dakpannen hebben. Zij komen op zondag rustig voor een pakje boter naar zijn huis. Frans woont aan de Van Cleeffstraat en gaat voor zijn klanten graag op zondag even naar de winkel. Zijn echtgenote vindt het niet altijd fijn, dat Frans op zondag voor een pakje boter naar de winkel gaat, maar hij zegt dan: "Het zijn wel mijn klanten". Het zijn grote gezinnen daar in "De Rode Lap" en Frans, die bekend staat als "Frans van de Coöperatie" weet, dat zijn klanten gek met hem zijn. Dat wil hij graag zo houden.

Het lot neemt voor Frans een tragische wending. Op zekere dag bemerkt hij, dat in zijn winkel steeds kleine hoeveelheden van de waren zijn verdwenen. Bij het opstellen van de balansen blijken regelmatig tekorten. Ook het geld in de kassa is vaak iets te weinig. Maar sporen van inbraak zijn niet te ontdekken. Hij maakt zich grote zorgen. Het zou toch niet door zijn eigen gezinsleden worden gedaan? In 1963 wordt Frans getroffen door een herseninfarct en na twee weken overlijdt hij, 53 jaar oud⁶⁾.

Zijn opvolger bemerkt na korte tijd ook dat er spullen missen. Hij schakelt de

Op heterdaad betrapt Drie Bornse meisjes 's nachts op rooftocht uit Sleutel paste op deur

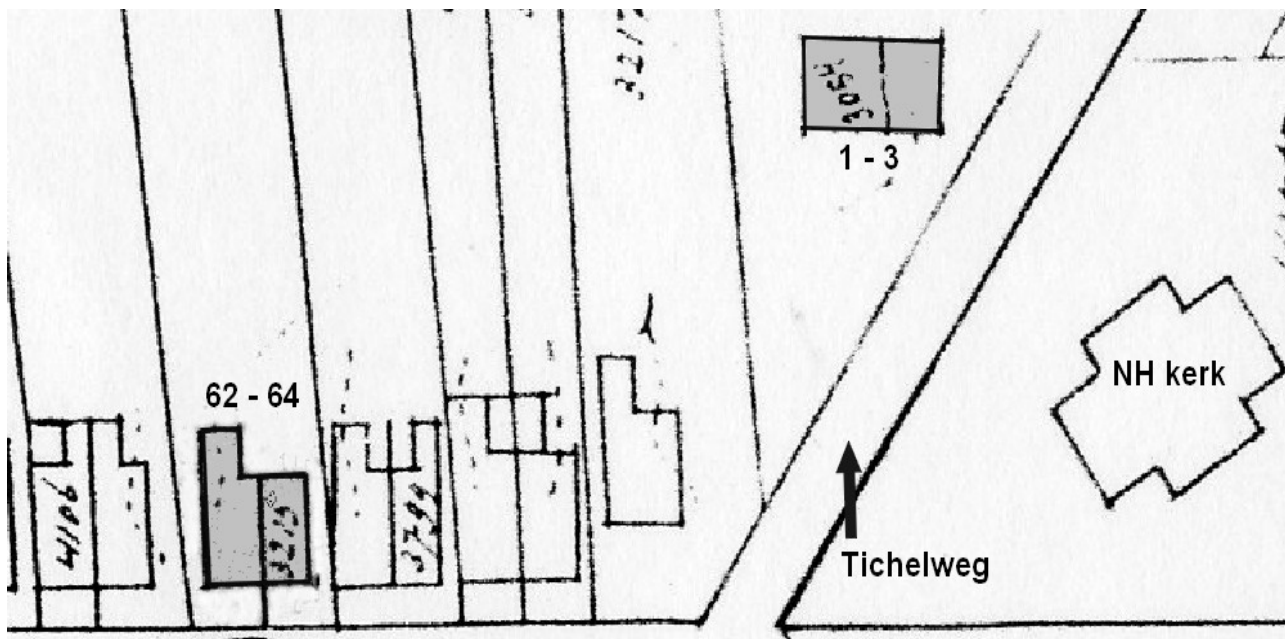
Borne — Na wekenlang intensief speuren is het de Bornse politie gelukt klaarheid te brengen in een reeks diefstallen welke in een periode van meer dan een half jaar zijn gepleegd in de winkel van de coöperatie oost aan de Deldensestraat. De leiding van dit bedrijf miste reeds geruime tijd kleine geldsbedragen en goederen en ondanks een regelmatige controle kon niet worden achterhaald hoe een en ander verdween.

De politie werd ingeschakeld en vrijdagochtend had deze na vele nachten te hebben gepost succes. Even na middernacht dook een gestalte aan de Deldenerstraat op en sloop via de voordeur de winkel binnen. Een wachtmeester ging de schim achterna en arresteerde de negentienjarige mejuffrouw H. W. uit Borne, die juist bezig was zich geld uit de winkellade toe te eigenen. De jongedame werd meegenomen naar het bureau, waar ze spoedig een volledige bekentenis aflegde. Het bleek dat zij niet de

enige schuldige was, doch dat in deze zaak ook haar zeventienjarig zusje en vriendin (de 22-jarige K. B. eveneens uit Borne) betrokken waren. Mejuffrouw W. werd nog dezelfde nacht van haar bed gelicht en mejuffrouw B. werd de volgende ochtend in verzekerde bewaring gesteld. De meisjes bleken de beschikking te hebben gekregen over een sleutel welke op de winkel deur paste.

Om de diefstallen niet te veel in het oog te laten lopen werd bij elk bezoek slechts een beperkt aantal goederen en een klein gelds bedrag meegenomen. Hoewel het juiste bedrag nog niet bekend is, is het reeds zeker dat de buit in totaal enkele duizenden guldens heeft bedragen.

Van het gestolene is vrijwel niets overgebleven. Het geld werd gespanneerd aan dure kleren en fuifjes. Het onderzoek werd in het begin bemoeilijkt doordat de filiaalhouder van de coöperatie kwam te overlijden. De meisjes zijn opgesloten en zullen vandaag naar het huis van bewaring worden overgebracht.

Oud kaartje van de Deldensestraat, gemaakt voor de reconstructie van de Tichelweg. De panden van de coöperatie zijn in grijs aangegeven.

politie in en samen gaan ze een aantal nachten in de winkel posten. Na een tijdje is het raak. De deur gaat open, er komt iemand binnen. Nadat deze nachtelijke klant een aantal tassen heeft volgestopt wordt deze door de politie opgepakt: op heterdaad betrapt. Het blijkt het meisje H.W. uit de buurt te zijn, die van het winkelmeisje een sleutel van de achterdeur heeft gekregen.

Het hele gebeuren komt uitgebreid in de Twentse Courant. De familie Simonetti is blij met deze vangst, want ook zij hadden de verdenking op zich gekregen. Zijn deze diefstallen de directe oorzaak geweest van het overlijden van hun op 6 januari 1910 geboren echtgenoot en vader?

De panden naast de coöperatie

Rechts naast de winkel aan de Deldensestraat woonde op nummer 68 de schilder Klooster, die in de jaren 1970 is verhuisd naar de Kerkedennen. Daar weer naast woonde op nummer 70 de familie Kerkhoven, die een sigarenzaak had. Deze zaak is later overgenomen door Bennie Withag. Nadat de familie Withag is verhuisd, is daar de familie van Leutenen gaan wonen.

Daar weer naast stond op nummer 74 de slagerij van Morshuis in het pand, waarin nu een cafetaria is gevestigd.

Het pand, waar de coöperatie haar eerste filiaal had, stond aan de Tichelweg waar deze op de Deldensestraat uitkomt. Dit pand is later afgebroken bij de aanleg van de straat De Dreef, waarbij ook de toegang tot de Tichelweg is verlegd.

Fotomontage van de eerste locatie aan de Tichelweg.

Noten

1. Bornse Courant 1924
2. Interview G. van Wezel
3. Kiek toch 's! 1988, door Drs. G.P. ter Braak en H. Noordhuis
4. Bornse Courant 1933
5. Bornse Courant 1934
6. Interview fam. Simonetti
7. Boorn & Boerschop nr. 2011-1 Middenstand en middenstanders, van Anja Tanke

De familie Lievenboom en verwante families

Annette Evertzen

Tijdens de voorbereidingen voor het boek *Ontduiken en onderduiken*, hebben de auteurs Stevine Groenen en Annette Evertzen leden van de familie Lievenboom geïnterviewd. Helaas is er uit deze gesprekken te weinig informatie naar voren gekomen over de onderduik en onderduikervaringen. Daarom is er in het boek geen hoofdstuk gewijd aan deze joodse familie. Omdat Leo Leurink in het vorige nummer van *Boorn & Boerschop* schreef over de Villa “de Boom”, het huis van de familie in de Oude Deldensestraat, was dit een goede aanleiding om het verzamelde materiaal alsnog te publiceren.

De unieke naam Lievenboom duikt in de Nederlandse archieven voor het eerst in Borne op. In 1813 wordt Izaak Lievenboom genoemd in een vermelding van Salomon Spanjaard aan de ‘Grood Rabijn te Zwolle’. Het gaat om een opgave van de joodse bevolking van Borne. Izaak is dan een alleenstaande lompengaaarder. Hij is geboren in Liechtenstein, in de Bohemen (Tsjechië) rond 1785.

De achternamen

In het eerste bevolkingsregister van Borne, ten behoeven van de eerste volkstelling in 1830 staan op huis nummer 30 in het buurtschap Zenderen 11 personen vermeld, waaronder Izaak met zijn vrouw Lena van Duveen(?), Philip Izak van 4 jaar, Betje Izak van 2 jaar en Levie van 3 maanden¹.

De achternaam van Lena is moeilijk leesbaar in het bevolkingsregister, ze overlijdt in 1831 en staat dan opgetekend als Lena Israël Joseph Tovein, met als partner Izak Leevenboom². Ook in de overlijdens- en huwelijksakten van haar kinderen staat ze onder de naam Tovein vermeld. De onderzoeker Corwin noemt haar in zijn artikel ‘Over oude Joodse begraafplaatsen in Twente’ Lena Israël Joseph de Vienne en veronderstelt dat ze uit Wenen kwam. Izak heeft in dit artikel de achternaam Leeveboom³.

Lea overlijdt jong en Izak hertrouwt na haar dood met de Oldenzaalse Henriette/Hendrietta Cohen. Met haar krijgt hij geen kinderen. Izak overlijdt in 1848, op 64-jarige leeftijd. Zijn vrouw Henriette sterft in 1868, ze is dan 82 jaar.

De kinderen van Izak en Lena

Van de kinderen van Izak en Lena blijven Betje en Philip ongehuwd. Ze blijven in het ouderlijk huis wonen, maar na de dood van zijn zus Betje in 1879 trekt Philip bij zijn broer Levie in. Levie is in 1864 met Theresia Hendrika Cohen getrouwd.

Theresia Hendrika was de dochter van de Enschedese slager Michiel Abraham Cohen, oorspronkelijk afkomstig uit Oldenzaal en Sara Witgensteiner, een koopmansdochter uit Ootmarsum.

Theresia is ongetwijfeld familie van haar schoomoe-der, de tweede moeder van haar man Levie. Theresia's zus Helena Martha trouwt met Nathan Men-

ko en is de moeder van Sig Menko, die in de oorlog een grote rol speelt voor de joodse gemeenschap van Enschede.

Theresia overlijdt in 1906, Levie in 1922, op 92-jarige leeftijd.

Betje, Philip, Levie en Theresia liggen in Borne op de Israëlitische begraafplaats begraven. Op de grafsteen van Levie staat onder meer:

41 jaar was hij leider en opzichter van de heilige gemeente hier en

63 jaar was hij penningmeester van de vereniging Talmoed Tora en

ook verrichtte hij eredienst door voorlezer te zijn hij ging naar zijn vaders in hoge ouderdom.

De kinderen van Levie en Theresia

1. Izak (1865-1934)
huwt Marianna Duparc (1871-1942)
2. Sara (1866-1942)
huwt Nathan Overweg (1856-1942)
3. Emilius (1868-1941)
4. Albert (1869-1932)
5. Barend (1871-1939)
6. Rudolf Abraham (1873-1935)
7. Lena (1875-1942)
huwt Levi Haas
8. Emma (1877-1969)
9. Lea (1879-1960)
10. Herman (1881-1959)

Als de naam onderstreept is, betekent dat deze persoon gedood is in een concentratiekamp.

Van deze tien kinderen blijven er zeven alleenstaand; alleen Izak, Sara en Lena trouwen.

In 1928 wordt door de Lievenbooms een bouwvergunning aangevraagd voor villa ‘de Boom’ aan de Oude Deldensestraat 6, nu nummer 5, te Borne. De villa wordt bewoond door de zonen en dochters van Levie en Theresia die in Borne blijven: Emilius, Barend, Rudolf, Emma, Lea en Herman. Zes alleenstaande broers en zussen die samen in het grote huis wonen.

Deze Lievenbooms runnen een confectiefabriek en zijn welgesteld. Op sabbat maken ze wandelingen door het dorp, op weg naar de synagoge. De vrouwen vallen daarbij op door hun schoonheid en de

Emma, Lea en Herman Lievenboom

mannen door het gebruik van aftershave. Omdat ze orthodoxe joden zijn, vallen ze ook op door hun traditionele kleding tijdens joodse feestdagen. Ze zijn op zichzelf, maar maken door hun leefstijl en burgerlijke staat indruk in Borne.

Barend is tot zijn overlijden in 1939 voorzitter van de Nederlandsche Israëlitische Gemeente en van het

Joodsch Vluchtelingencomité. Zijn broer Rudolf overleed in 1935.

Tijdens de oorlog wonen Emilius (Miel) en Herman met hun zusters Emma en Lea in hun Bornse villa. Ze besluiten op 23 mei 1940 om tijdelijk naar Heemstede te verhuizen, naar de H. de Keyserlaan nummer 4, omdat ze binnen de waterlinie willen wonen. Emilius sterft er in 1941.

Als de kuststrook ontruimd wordt door de Duitsers om een invasie vanuit Engeland tegen te gaan, duiken Emma, Lea en Herman eerst in Amsterdam onder (in de rivierenbuurt in Zuid) en daarna alle drie in een nonnenklooster in Brabant. Ook Herman zit bij de zusters, hij gaat er voor in de joodse dienst, waarvan ook de zusters meegenieten⁴.

De Bornse Lievenbooms keren na de oorlog terug en gaan weer in hun villa 'de Boom' wonen. Op een gegeven moment wordt Herman ziek en moet hij geopereerd worden, maar hij wil Emma en Lea niet alleen laten en ziet ervan af. Emma is de langstlevende, ze woont tot haar dood in 1969 in Borne.

Na hun dood komen alle broers en zuster op de Israëlitische begraafplaats van

Kaartje bestaande uit twee lagen. Op de oudste laag, de kaart van 1917, is het pand van de familie Lievendag in grijs aangegeven. De jongste laag uit de jaren '80, geeft de huidige situatie weer.

Borne naast elkaar te liggen, in zes identieke graven. waren.

De confectiefabriek

De familie Lievenboom runt een confectiefabriek aan de Grotestraat, tegenover de Oude Almeloseweg. Het zou nu in de lengte in de Bakkersteeg liggen, als de fabriek niet in mei 1945, één maand na de bevrijding van Borne, was afgebrand⁵.

Het perceel D3175, waarop de fabriek staat, is in 1892 genummerd. Of dit ook het jaar is waarin de fabriek werd opgericht, is onbekend. De firma draagt de naam van stamvader Izak: Firma I. Lievenboom, later Firma Erven I. Lievenboom. In 1912 wordt een verzoek gedaan voor het aanbrengen van een winkelruit en het jaar daarna voor het bouwen van een werkplaats voor naaisters.

In de fabriek wordt werkkleding in allerlei soorten en maten machinaal geknipt en genaaid, zoals grijze stofjassen.

Voor al tijdens de Eerste Wereldoorlog draait de firma goed. In de verslagen van de Kamer van Koophandel te Borne lezen we in 1916⁶:

De Firma Erven I. Lievenboom, werkende met 120 arbeiders, deelt ons mede, dat bij haar geregeld opdrachten voor militaire kleding binnenkwamen, mede een gevolg van de huidige tijdsomstandigheden.

Over het jaar 1917 lezen we dat de confectie industrie kampt met de moeizame levering van buitenlandse stoffen:

De Firma I. Lievenboom deelt ons mede, dat, hoewel het niet aan orders ontbrak, in de laatste maanden van het verslagjaar, met het oog op de voortdurende onvoldoende levering van stoffen en garens, geen nieuw personeel kon worden aangenomen of vertrekkend kon worden vervangen, zodat in het bedrijf van deze Firma nog 106 personen werkzaam

In 1918 zijn de prijzen van de stoffen gestegen tot soms het tienvoudige van de vooroorlogse prijzen, maar de orders van het Centraal Magazijn voor Militaire Kleding blijven binnenkomen, ook ten gevolge van de geruchten dat de spinnerijen en weverijen door gebrek aan materialen binnenkort hun deuren zullen moeten sluiten. De Firma Lievenboom kan door inkrimping van de werktijden – met een wachtgeldregeling voor het personeel – gaande worden gehouden.

In 1919 ligt de confectie-industrie zo goed als stil, maar trekt daarna ook weer aan. Bij de Firma Lievenboom wordt in dat jaar de 8-urige werkdag en 45-urige werkweek ingevoerd en een vakantieregeling van zes dagen. Ook wordt er voor het personeel een ziekenfonds opgericht.

Bernarda Slaghekke, die in 1922 op 14-jarige leeftijd bij de Lievenbooms ging werken en er bleef tot 1942, herinnert zich⁷: *“De naaisters zaten op de eerste verdieping en beneden zaten de heren Gaalman en Bokkerink de kleding op maat te knippen.”*

Ze merkt de gevolgen van de economische crisis in de jaren '30: *“Het was in die tijd nogal slapjes. Ik moest wel in de fabriek aanwezig zijn, maar er was niet veel te doen en je verdiende dan ook een stuk minder dan normaal”*. Er werd gewerkt op stukloon. Over de taakverdeling binnen de familie Lievenboom zegt ze: *“Miel Lievenboom had de leiding en verder had je nog meneer Herman, die meestal op reis was om de goederen te verkopen en Rudolf, Barend, Emma en Lea. De Lievenbooms waren allemaal ongetrouwd en al aardig op leeftijd”*.

Ook Rudolf hield zich intensief bezig met het familiebedrijf. Hij staat vermeld als confectiefabrikant bij zijn overlijden in 1935 op 61-jarige leeftijd.

Bouwtekening van de fabriek gezien vanaf de zijkant, in de huidige Bakkersteeg.

Linker foto: de voorkant van de fabriek in de Grotestraat tijdens de oorlog. Rechter foto: het langgerekte fabriekspand in de Bakkerssteeg is zichtbaar vanaf het Dorsetplein. Zie de pijl.

Albert, Izak, Sara en Lena Lievenboom

Van de tien kinderen van Levie en Theresia vertrekken er vier uit Borne: Albert vertrekt naar Enschede; Izak, Sara en Lea trouwen en vestigen zich elders. Voor de lezers van dit blad zijn de volgende gegevens misschien nog interessant.

Albert is in Enschede de initiatiefnemer en grondlegger van de bioscoop Alhambra, de oudste bioscoop van Nederland. Samen met Leo Serphos en Ed Cohen Barnstein richt hij deze bioscoop in 1912 op en tot 1925 doet hij het algemeen management. Albert is één van de eersten in Nederland met een auto (nummer 97?). Hij blijft ongehuwd en overlijdt in 1932.

Alberts broer Izak woont met zijn vrouw Marianne – een apothekersdochter uit Den Haag – en hun twee kinderen Bella en Lo ook in Enschede. In 1925 draagt Albert het beheer over de bioscopen over aan zijn neef Lo, die al vanaf 1918 in de directie zat. Bella trouwt met haar neef Israël Overweg, de oudste zoon van Nathan Overweg en Sara Lievenboom.

Als Bella een kindermisje zoekt, helpt haar broer Lo haar met de selectie. Het wordt Ilse Weinberg uit Duitsland. Lo zag haar gelijk al helemaal zitten en in 1935 trouwen ze. Opmerkelijk is dat de namen van de kinderen die Ilse gaat verzorgen ook de namen van haar ouders zijn: Norbert en Meta. Deze Norbert en Meta Weinberg weten vlak voor de oorlog nog naar Nederland te vluchten, zeer waarschijnlijk zijn ze een tijdlang ondergedoken geweest in de doopsgezinde pastorie in Borne.

De ouders van Ilse overleven de oorlog, evenals Ilse en Lo zelf. Na de oorlog stort Lo Lievenboom zich weer in het bioscoopleven, zowel in Enschede als in Almelo. Hij is directielid van verschillende

bioscopen in Enschede, Hengelo en Almelo⁸.

Lo en Ilse krijgen één dochter: Mary-Elsbeth. Zijn vormt later samen met haar man Paul Nieuwendijk de derde generatie Lievenbooms die bioscopen beheert: Alhambra, Palace, Metropole, Asta en Lumière in Enschede, Palace in Almelo en Euro in Emmen. Alleen Alhambra bestaat nog, maar de Lievenbooms zijn er sinds 2006 niet meer aan verbonden.

De familie Overweg

Ook Bella en Israël Overweg overleven de oorlog, maar zijn ouders worden vermoord, samen met twee van hun kinderen. Een andere broer van Israël – Bertus – wordt tandarts. Hij en zijn vrouw verliezen hun twee kinderen in de oorlog. De kinderen zaten op een ander adres ondergedoken en werden verraden. Bertus en Bertha krijgen na de oorlog nog twee kinderen: Margaret en Herman Frank. Margaret trouwt met Louis Mogendorff. Zijn grootvader met dezelfde naam is in Borne geboren, net zoals Margarets grootmoeder Sara Lievenboom. De twee grootouders hebben elkaar in Borne ongetwijfeld gekend.

De familie Haas

Lena Lievenboom trouwt in 1912 met de veehandelaar Levi/Leon Haas, Lena is dan 36 jaar. Het echtpaar vestigt zich in Strijen en krijgt drie dochters: Ro, Thesie en Minie.

Tijdens de oorlog is Lena waarschijnlijk weduwe, ze woont dan in Rotterdam. Lena wordt in Auschwitz vermoord, maar haar dochters Thesie en Minie overleven de kampen. Ro was al voor de oorlog naar Israël vertrokken.

Tenslotte

Van de tien kinderen van Levie en Theresia leven

na de oorlog alleen Emma, Lea en Herman nog. Maar deze drie Lievenbooms hebben nog wel enkele neven en nichten:

Bella en Lo, de kinderen van hun oudste broer Izak; Israël en Bertus Overweg, de zonen van hun zus Sara; en de kinderen van hun zus Lena: Ro, Minie en Thesie Haas.

Ondanks het grote gezin van Levie en Theresia met tien kinderen is het na de oorlog een kleine familie doordat verschillende familieleden in de oorlog vermoord zijn en de familie Lievenboom veel alleenstaanden kende.

De naam Lievenboom wordt alleen nog door Mary-Elsbeth in ere gehouden.

Bronnen:

- Gesprek met Mary-Elsbeth en Paul Nieuwendijk, 17 januari 2013.
- Informatie verzameld door Eva van Viegen, email 17 februari 2013
- Gemeentearchief Borne
- <http://akevoth.org>
- www.joodsmuseum.nl
- www.wieiswie.nl
- www.brnnch.net
- <http://www.cinemacontext.nl>
- Braak, G.P. ter en Noordhuis H. *Groeten uit Borne*. Oldenzaal: Twents-Gelderse Uitgeverij de Bruyn 1992
- Corwin, H.W. *Over oude joodse begraafplaatsen in Twente*. Jaarboek Twente 1962
- 1. De buurtschap Zenderen omvatte destijds een groot deel van wat nu de kern van Borne is, ook het gebied waar ze later villa 'de Boom' bouwden.
- 2. <https://www.wieiswie.nl/personen-zoeken/zoeken/document/a2apersonid/185206693/srcid/18542331/oid/32>
- 3. Corwin, H. W. (1962).
- 4. De informatie komt van Eva van Viegen, een familielid. e-mail 17 februari 2013.
- 5. Wat er nog van het bedrijf over was werd overgenomen door het confectiebedrijf Groeneveld in Almelo.
- 6. De verslagen zijn te vinden in het gemeentearchief in Borne. Begin twintiger jaren vindt er een fusie plaats van de Kamers van Koophandel en is in de jaarverslagen geen informatie meer te vinden over specifieke Borne bedrijven.
- 7. Braak, G.P. ter & H. Noordhuis (1992).
- 8. Voor de precieze data zie: www.cinemacontext.nl: L.J. Lievenboom.

Van de bestuurstafel

Bertie Velthuis

Woensdag 26 februari jl. vond de algemene ledenvergadering plaats. Met 102 aanwezige leden was deze goed bezocht. Hieronder volgen een aantal besluiten van deze vergadering.

- De ledenavonden zullen vanaf nu om 19.30 uur beginnen. Een grote meerderheid van de leden stemt hier mee in.
- Het financieel jaarverslag wordt goedgekeurd. De kascommissie heeft de boeken gecontroleerd en de penningmeester/het bestuur worden gedechargeerd. Ook de begroting wordt goedgekeurd. De penningmeester merkt op dat de financiën krapper worden. De verzending van de post is een kostbare aangelegenheid. Hij roept vrijwilligers op om te helpen de post rond te brengen. Ook wordt de mogelijkheid onderzocht de post, naast de gewone bezorging, digitaal te verzenden. Op termijn zou overgegaan kunnen worden tot uitsluitend digitale bezorging. De agenda van de vereniging zal voortaan in *Boorn & Boerschop* worden opgenomen.
- Er wordt afscheid genomen van Ria Blödtner-Leushuis. Ria heeft 15 jaar deel uitgemaakt van het bestuur. Daarnaast heeft ze vele jaren de activiteitencommissie versterkt. Ook was ze verantwoordelijk voor het boekenfonds. Deze werkzaamheden zal ze voortzetten.
- Henk Westerik treedt, na 8 jaar, terug als penningmeester. Wel blijft hij lid van het bestuur.
- Frank Mars wordt benoemd als nieuwe penningmeester.
- Over de voorgestelde naamswijziging wordt geen besluit genomen. Er zijn te weinig leden om tot stemming over te gaan.

Resultaten geofysisch onderzoek op huisplaats Weleveld

E.T.J.T. Kwint

Toen in augustus 2011 bij het plaatsen van de beelden voor Middeleeuws Weleveld geheel onverwacht de resten van enige poeren werden gevonden, rees uiteraard de vraag waarvan die waren en of er mogelijk nog meer resten van een gebouw in de grond zaten¹⁾.

Een opgraving laten uitvoeren was om diverse redenen niet mogelijk. Het terrein was net ingericht voor Middeleeuws Weleveld, de kosten van zo'n opgraving door deskundigen zou niet door het landgoed gedragen kunnen worden, subsidie en sponsoring leken niet binnen bereik en het gevonden rechtvaardigde ook niet een dergelijke exercitie. Tenslotte ging het om puur wetenschappelijke interesse, want er was geen noodzaak voortvloeiend uit een plan voor de aanleg van een weg, het bouwen van een huis of wat dan ook.

Overzicht van een gedeelte van het verkende gebied. De witte lijnen zijn onderdeel van het meetraster. Rechtsachter de huisplaats met de binnengracht.

Onderzoeksmethode

Bleef de mogelijkheid van een redelijk snel, niet al te kostbaar geofysisch onderzoek wat bovendien, omdat het niet intrusief is, geen sporen nalaat. Het archeologisch adviesbureau RAAP in Leiden, waarmee in het verleden al eens contact was geweest, kon dat uitvoeren.

In een verkennend gesprek met de heer Wouter Verschoof MA werden deze zomer de diverse mogelijkheden doorgenomen. Een magnetisch onderzoek heeft vanwege de bodemgesteldheid in deze streken weinig zin. Bleven een weerstandsmetingsonderzoek of het gebruiken van een grondradar. Het eerste had als voordeel dat voor minder geld er een groter terrein kon worden onderzocht om dan eventueel op een later moment met een grondradar te komen die specifiek die plaatsen gaat bekijken die via het weerstandsmetingsonderzoek het meest interessant lijken. Op interessante punten zouden nu al miniboringen worden uitgevoerd. Aldus werd besloten.

Bij een elektrisch weerstandsonderzoek wordt de

elektrische weerstand van het bovenste deel van de bodem gemeten, door middel van het plaatsen van elektrodes in de grond en het opwekken van een elektrische stroom. Hierbij wordt niet de weerstand op één bepaalde diepte gemeten, maar de weerstand van het bodemvolume.

Twee elektroden staan gedurende de metingen op een vaste plaats (tenminste 20 meter) buiten het te meten gebied. De twee overigen zijn mobiel en worden op regelmatige afstanden in het te onderzoeken terrein in de grond gestoken. Deze mobiele elektroden bepalen de waarde van de meting: via één van deze elektroden wordt de stroom de grond in gestuurd, terwijl de andere elektrode de spanning meet. Hieruit wordt vervolgens de weerstand berekend.

De verschillende weerstandswaarden leveren, wanneer ze op kaart worden gezet, een beeld van de ondergrond, omdat b.v. organisch materiaal, wat meer vocht vasthoudt, lagere waarden geeft die op de kaart lichter zijn. Maar muurresten of fundamente, die droger zijn, laten hogere waarden zien, die op de kaart donkerder worden weergegeven.

Lijnvormige structuren zoals sloten, grachten en funderingen zijn zo te herkennen. Helaas kunnen verstoringen, zoals op Weleveld, de metingen in hoge mate beïnvloeden.

Resultaten

Het onderzoek op de huisplaats, dat is waar het kasteel en de bijgebouwen hebben gestaan, werd op 11 en 12 september 2013 uitgevoerd. Op 27 november daaropvolgend verscheen de definitieve versie van de RAAP-Notitie 4661, "*Havezate Weleveld in Zenderen*". Een geofysisch onderzoek, waaraan het onderstaande wordt ontleend.

Op basis van dat veldonderzoek is duidelijk geworden dat er resten van havezate Weleveld in het onderzoeksgebied aanwezig zijn, maar ook dat een groot gedeelte van het onderzoeksgebied is verstoord.

Op het door de gerestaureerde binnengracht gevormde eiland is een mogelijke puinconcentratie en/of fundamenteën aangetroffen van het hoofdgebouw van de havezate.

Binnen de zone is een interne structuur te herkennen in het noordoosten. De afwijking bestaat uit zeer rommelige waarden die het gevolg zouden kunnen zijn van de sloop van het hoofdgebouw of latere vergravingen, zoals de archeologische onderzoeken uit 1964, 1985 of ten gevolge van de reconstructie van de binnengracht in 1994. Het ondoordringbare, vaste puin is in een boring op circa 1,15 m diepte aangetroffen.

Voor het eiland is een fundament aangetroffen bestaande uit poeren. Dat zijn de bewuste poeren uit 2011. Deze poeren liggen op circa 0,3 m diepte. Dit fundament komt qua ligging en oriëntatie echter niet overeen met het voormalige bouwhuis dat in dit deel van het onderzoeksgebied moet hebben gestaan. Het is mogelijk dat het aangetroffen fundament wel aan het bouwhuis toebehoort en dat dat verder naar het oosten heeft gelegen. Een andere mogelijkheid is dat het fundament aan een ander gebouw heeft toebehoord dat niet op de historische kaarten staat aangegeven.

In het westelijke deel van het onderzoeksgebied is nog een losse poer aangetroffen. Ook zijn er aanwijzingen voor een perceelsgrens die op de kadastrale minuut uit 1832 staat aangegeven. Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van resten van de beide bouwhuizen of van het poortgebouw. Eventuele resten van het poortgebouw kunnen echter verder naar het zuiden toe liggen. Het is waarschijnlijk dat de resten van beide bouwhuizen in het verleden zijn verdwenen.

Verder onderzoek

Bovengenoemde resultaten kunnen als basis dienen voor aanvullend onderzoek, b.v. door middel

van een grondradar. Hierdoor kan mogelijk meer duidelijkheid worden verkregen over de aangetroffen puinconcentratie en/of fundamenteën. Ook zouden een aantal kleine proefputten kunnen worden gegraven op het eiland en ter hoogte van de aangetroffen poeren om de precieze aard van de gevonden afwijkingen te onderzoeken.

Uiteraard zijn daar de nodige kosten aan verbonden. Bezien wordt momenteel wat de financiële mogelijkheden zijn, want de op het eiland aangetroffen interne structuur maakt nieuwsgierig. Niet dat de verwachtingen hooggespannen zijn, maar wellicht kan er een klein stukje aan de rijke historie van dit oude landgoed worden toegevoegd.

Het inmeten van het terrein, hier bij de beelden van Middeleeuws Weleveld, met een g.p.s. ten behoeve van een nauwkeurige kaart, waarop later de computer de weerstandsgegevens kan laten zien.

Noot

1. Zie het artikel in *Boorn & Boerschop* 2011-3, pagina 3.

In en om Hengeloo, Borne en Delden -2- Naar Hertme en Zenderen

Viator

Onder het pseudoniem Viator beschreef dominee H.M. Bruna een flink aantal wandelroutes, hoofdzakelijk in Twente. Een aantal ervan werd in 1897 in boekvorm uitgegeven door de Hengelose uitgeverij F.L. ten Cate onder de titel *In en om Hengeloo, Borne en Delden*. In de gids zijn ondermeer drie wandelingen in en rond Borne opgenomen. In één van de vorige afleveringen van *Boorn & Boerschop* wandelden we in het dorp Borne, in deze aflevering gaan we naar Hertme en Zenderen.

De redactie heeft uit de fotocollectie van het gemeentearchief Borne mooie plaatjes bij elkaar gezocht die gemaakt zijn in de periode dat Bruna door de gemeente wandelde. Tevens is zoveel mogelijk de huidige straatnaamgeving tussen haken aangegeven.

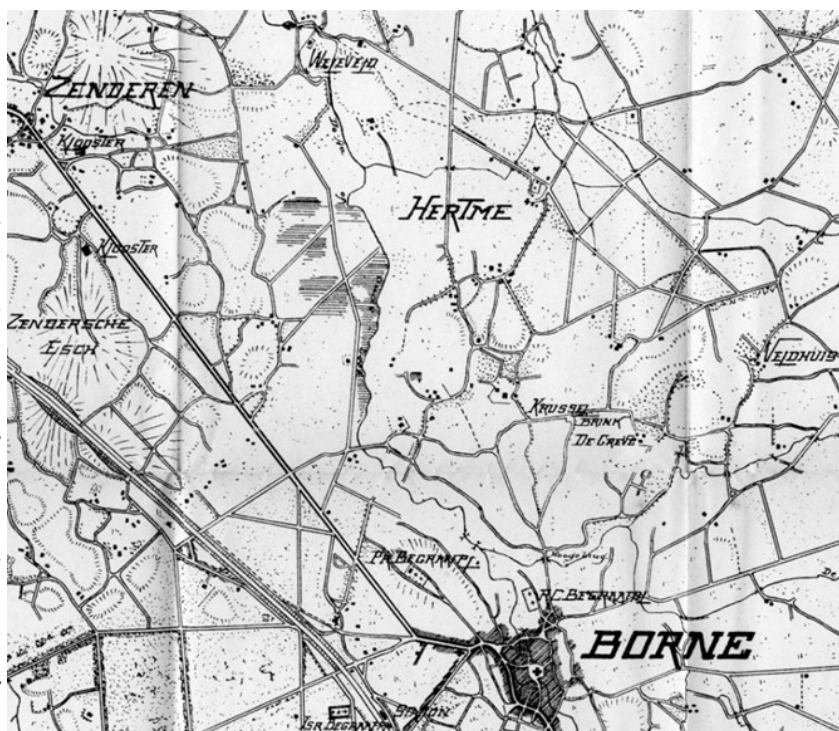

Als wij Borne uitgaan, langs den Koppelsbrink, komen wij spoedig op een weg, die ons naar de Hooge Brug voert, die haren naam met eere draagt. We hebben dan het kerkhof aan onze linkerkant laten liggen. Op die brug zien wij voor ons den esch en daarachter met een bosch tot achtergrond, eene groote nieuwe boerderij van Misdorp, derwaarts

begraven liggen en waarvan het nog den naam draagt.

Die weg zou ons echter te ver voeren; wij gaan daarom linksaf langs den reeds genoemden Misdorp, verder door een fraaie eiken laan, waar links een voetpad naar de kerk van Hertme leidt. Een weinig verder weer een tweesprong, rechts gaat het naar den reeds genoemden weg op Weerseloo, links langs den Loodiek, naar de Loo, één der 3 Borne besproeiende beken, met links weiland, die recht op een fraaie boerderij aanloopt van Meyer. Daarvoor buigt zich de weg om en even verder treffen we een laan meteen voetpad er naast, dat ons bij de kerk te Hertme brengt. 't Is een vriendelijk gebouwtje onder een zelfde rood pannendak met de pastorie en met een houten torentje. Een wit plafond, links van 't altaar een beeld, rechts de predikstoel en de doopvont, zonder opsiering, vriendelijk

leidt een voetpad door den esch, tusschen twee wegen. Den weg volgende, komen wij aan een driesprong, de Kruisselbrink, rechts voert de weg naar Dulder, een fraaie weg, eerst door den enen, met een goed voetpad langs den weg tot een brug, die de scheiding der gemeente Borne uitmaakt, dan door de heide met fraaie partijen, o.a. een meertje aan den voet van den heuvel, waarop een molen. Te Dulder krijgen wij rechts het kerkje te zien van de heerlijkheid Saasveld, waar men nog weet te verhalen van den tijd, toen 't kasteel er nog stond, waar nu de kerk staat, een berucht roofslot, en verder in den esch komen de wegen van Borne over Saasveld en Dulder weer samen om naar het Stiff Weerseloo te voeren, waar de oude kerk nog bleef van het in 1152 gestichte klooster, oorspronkelijk door Benedictijner monniken, later door nonnen bewoond en na de Hervorming een stift voor adellijke dames, waarvan vele in de kerk

Deel van de wandelkaart van de tocht naar Hertme en Zenderen

daar geleegen aan den grooten, met een singel omgeven tuin, waarin een vijver geheel in overeenstemming met het landschap. In de vlakbij gelegen herberg verhaalde men ons, men wilde er eene nieuwe en groote kerk bouwen. 't Zou jammer zijn van die omgeving. Naast die herberg loopt een weg op Albergen en Tubbergen en voor langs op Zenderen. Wij kiezen dezen en gaan eerst op 't Weleveld thans eene bezitting van den heer Dijkers te Almeloo, vroeger eene havezate, gesticht door het geslacht van Ruinen en later door huwelijk gekomen aan de Schele's, tot in 1725 de Hambroek's het kochten, die 30 jaar later uitstierven. 't Is een vrij zandige weg, met een goed

voetpad er langs onder eikenboomen links, later rechts, door het kreupelhout. Links houden wij heide, rechts een esch met een achtergrond van dennen, tot wij een kruisweg krijgen. Recht vooruit gaat een voetpad naar Weleveld, links de weg op Misdorp.

Wij gaan rechts tot het dennenbosch en dan daarlangs. Het voetpad voert langs de boerderij van De Haan. Na de heide begint de esch en wij zien daarboven de koepel van de oude havezate reeds in de lucht steken. Rechts ligt eene boerderij van Knoef.

De theekoepel van het Weleveld

Het 'kosthuis' aan de Hertmerweg. Nadat in 1855 de Carmel zich in Zenderen vestigde, begon na enige tijd de opleiding van priesterstudenten. Eerst eenvoudig, zij werden ondergebracht op het erve Bekman aan de weg naar Albergen, maar later liet men het zogenaamde kosthuis bouwen op het terrein van het klooster.

Volgden wij het voetpad, schuin overstekende, ook de rijweg, die de twee rechthoekszijden volgde, is mooi in 't hout gelegen. Het pad voert tot vlak voor het terrein van het gesloopte kasteel, dat zeer mooi in 't hout ligt. Bij den nu komenden driesprong voert de weg rechtsaf dieper Zenderen in, links af over de brug naar den straatweg. Bij den koepel staan prachtige kastanjeboomen.

Als wij nu den weg naar Zenderen kiezen en daartoe een pad nemen om een hoek af te snijden, bespeuren wij, dat wij een klooster naderen aan de ons daar ontmoetende paters. Het zijn de geschoeide Karmelieten, die een vroeger buiten het Hulscher kochten en er hun klooster bouwden. De weg (Hertmerweg) loopt langs een nieuw huis van Dijkman en dan treffen wij het bij het klooster behorende gymnasium, dat, schoon nog pas voor een jaar geopend, reeds vergrooting behoeft. Op het gymnasium volgt het eigenlijke klooster en dan eene fraaie kerk. Daar bereiken wij den straatweg (Hoofdstraat). Aan de overzijde zien wij een oogenschijnlijk lang gestrekt gebouw met een spits torentje. Dat is het klooster der zusters.

Wij slaan de straatweg rechtsom (Hoofdstraat), treffen eerst de coöperatieve boterfabriek 'de Een-dracht', dan de school, een kerkje

De molen van Dikkers

in den trant als dat van Hertme maar minder schil-derachtig gelegen en nog eenvoudiger. Het draagt het jaartal 1798 en heeft geen pastorie. De dienst wordt er gedaan door den pastoor van Hertme.

In de herberg van Haarhuis rusten we uit. We kunnen haar gemakkelijk herkennen aan de heg van palm, geknipt met een paar hanen en in de ruime gelagkamer vinden wij den schoorsteen bekleed met ouderwetsche tegeltjes waarvan elk een bijbelsche voorstelling bevat, terwijl als ornament een vogel in een kooi, uit een 6tal tegels bestaande, daarin is aangebracht. Ook de lambriseering bestaat uit tegels maar deze zijn van den nieuweren tijd.

Tegenover deze herberg loopt een weg naar de halt van den spoorweg en naar een bezitting van de familie Palthe uit Almeloo met name Storkserf. Wij zullen haar niet gaan zien, want het tegenwoordig overal verrijzende verbod van toegang grijnst ons ook daar aan, als wij voorbij de boerderij de laan willen opgaan.

Wij wandelen nu den straatweg langs (Almelosestraat / Prins Bernhardlaan) en naderen Borne weer, na onderweg nog opgemerkt te hebben den weg die van Weleveld daar uit komt (Hebbroedweg?). Eerst krijgen wij den molen met het bijgelegen landgoed van den heer Dikkers, dan de zeepfabriek van den heer Rierink, vervolgens een vriendelijk huisje van den heer Ledebor en daarnaast een groot huis met een ijzeren poort en daartegenover gelegen koetshuis van de heeren Spanjaard (Stationsstraat) en bij de R.C. kerk (Stationsstraat) van Borne zijn we weer op bekend terrein.

Verantwoording:

De wandelgids met kaart kunt u bekijken op het gemeentearchief Borne. De afbeelding van de gids op de eerste pagina van dit artikel is gekopieerd van de hieronder genoemde website.

De foto's zijn afkomstig uit de collectie van het gemeentearchief Borne.

Meer informatie over dominee Bruna en zijn wandelingen vindt u op:

http://overijssel1880-1930.blogspot.com/2009/07/in-en-om-hengeloo-borne-en-delden_727.html

“ ‘n Slinger van Jan”

Johan Kwast

As trainer van ne atletiekvereniging mö’j preberen ’t beste der oet te halen. ‘k Bin bie’j “K.E.V.” (Kracht En Vriendschap) oet Hengel, ne klup dee ik in ’t vuurjoar van 1958 zölf heb op’e-richt. Noe steet der ok nog ne “C” vuur den naam, dus ne ekstra invulling en doar he’j rekkening met te hollen. Hoo goa’j doar met um en vul ie de sportbeleaving zo in, dat alman zich der in veenden kan en gelieke kaansen krig.

Eenmaal in de wekke bi’w in ’t stadion te veenden en zoaterdaagens, dan keump alns noar Driene vuur de bostraining. ’n Köppelke jongs oet Boorn he’w ok as lid en dee könt in alns good met doon. Op ’n good moal komt ze der met nog ne jong an-zetten. “Wie’j hebt ’n nie’j lid met’ebrach, dit is Jan”. Veralteneerd kiek ik eur an. Ne jonge, moddervet, den aamperan oet de veute kan, wil den an atletiek doon? ’t Liek mie’j nich wat, mear hee is der. Eers mear der achter preberen te kommen wat em drif. Voetbal, ne groepssport, bevaalt um nich, (wat wi’j ok) en met de sportlessen op de MAVO, wö’rdt-e mangs op de baank ’e zat met: “Jan, dat kun jij toch niet.” Onbegriepelijk.

‘k Stel vuur dat zwemmen better vuur em zal wean. “Nee, ‘k veul wat vuur atletiek en bin duur ’n dokter al good’ekuurd. Doar stoa’j dan. Jan wil geern, begriepelijk; mear dat hee met zien bewegingspatroon tot weanig in stoat is, is ok wal heel duudelijk. Blik hee ne eendagsvleeg te wean, of lig hier ne mean-selijke en sociale opdracht vuur oons?

Ne wekke later, oonzen eersten wedstried in de oonderlinge crosscompetitie. Alman kik zich de ogen oet. Jan is der ok wier, hee stroalt. Sportkleer, trainingspak, loopschoene, alns hef-e piekfijn vuur mekaar en Jan stek der in. De jongs van zienen leaftied hebt vief ronden of te leggen. ‘k Sprek of, dat et vuur Jan noa eene ronde wal mooi is ’ewes; dat veendt-e bes. Gin een nemt doar anstoot an. Jan wö’rdt in ziene wearde loaten. As ’n koploper vuur de leste ronde geet, wosselt Jan zich noar ziene bevriedende leste meters. “Zo, dat zit der op, hé, hé!” “Jan blös stoom of, mear hef duudelijk zienen slinger; hee telt met.

’n Half joar later, onze klupkampioenschappen in ’t stadion. Nog alverdan is oonzen Jan van de petiej.

Bie’j ’t wiespringen stig Jan boawen zich zölf oet. Nog nooit is ’t em lukt ’n zweefmomeant te belea-wen. Vuur ’t allereerste moal keump Jan lös van de grond. Hee ploft in ’t zaand daal en met vol gestön keup-e wier oawerean. Der wö’rdt opmetten. ‘k Heur ’t een van de jongs nog zo zeggen. “Jan, 1 meter 99”, (nen ofstaand van niks) Jan geet bienoa oet zien dak; hoi, hoi, ’n nie’j pesoonlijk record”. Hee is naa bliej en wie’j vuur em met. Joa, Jan hef bie’j oons zienen slinger.

In de zeuwentiger joaren is ’n groot antal KEV-leu in Arnhem van de petiej bie’j nen wedstried op “Cranevelt”. Ok Jan wil doar met alle geweeld an met doon. Toe dan mear; wat kan ’t lien? De 100 meter is vuur em meer as lang genug. Noa 29 se-coonden keump Jan oawer en steet voort stil; gin een döt der lacherig oawer. Toch krig Jan zienen mirrag.

Wat is der vuur de jongste jeugd nog mooier as vrömde kapriolen oet halen op et verende landings-berre van ’t polsstokhoogspringen. Zee kukelt duur mekaar of ’t niks is. As starter he’k nogal wat las van dat kebaal doar en zee heurt doar ok nich. ‘k Maak der gewag van. Meteen grip de wedstriedlei-ding in. “Alman dee der niks te zeuken hef, noar de boetenkaant van de baan; ’t middenterrein vrie’j!” Jan steet bie’j mie’j en kik mie vroagend an. Van mie’j mag-e nie’je petronen in ’t startrevolver doon. De gebroekte hulzen beargt-e sekuur op. Hee veult zich. “En den dan?”, vrög de leiding, wiezend op Jan. “Hee möt mie’j helpen”, zeg ik. (Eagenlijk mag dat nich, mear toe mear). Jan greuit, hee hef ne funktie en hoof nich vot. Tot an ’t leste schot maakt-e dat woar. Jan hef wier zienen slinger; hee beleawt nen onmeunig mooien sportmirrag.

Kiek, zo kan ’t dus ok.

De presentatie van het Spanjaarddamast in het Bussemakerhuis

Liesbeth Hassink en Anja Tanke

In mei 2011 viert de familievereniging *Berith Salom* haar 150-jarig jubileum in Borne met diverse festiviteiten. De vereniging is opgericht in 1861 bij gelegenheid van het 50-jarig huwelijk van Salomon Jacob Spanjaard en Sara David van Gelder. Zij zijn ook de grondleggers van de grote Spanjaardfabriek waar ooit duizenden Borneanaren hun brood verdienden. Het jubileum wordt groots gevierd met een familiereünie en een symposium in het Kulturhus. Twee familieleden, te weten Paul Denekamp en Marianka van Lunteren-Spanjaard presenteren tijdens het symposium de geschiedenis van de familie en het bedrijf met hun boek *Verweven met Twente*. De auteurs zijn daarom regelmatig in het Borne gemeentearchief te vinden.

De auteurs doen onderzoek naar hun familieleden en de Spanjaard-fabriek. Op zoek naar geschicht beeldmateriaal laat archivaris Anja Tanke hen de topstukken uit het Spanjaard-archief zien en daartoe hoort ook het damast.

Elders in Borne wordt in het Bussemakerhuis inmiddels nagedacht over een nieuw museumconcept onder het motto *Meer museum, meer mensen, meer linnen*. In dit plan is ook voorzien in een Spanjaardkamer. En dan is vanuit het gemeentearchief de verbinding snel gelegd: wat zou het mooi zijn als het Spanjaarddamast daar tentoongesteld zou kunnen worden! Het museum heeft al enkele prachtige stukken van Spanjaard zoals het houten wapen dat vroeger aan de gevel van de fabriek hing.

Textielconservator Ruben de Reu aan het werk. Hij brengt klittenband aan op het paneel waaraan het damast komt te hangen. Het damast is aan de achterkant geheel verstevigd met een laag 'vliseline'. Aan de bovenrand hier ook weer een rand klittenband.

Liesbeth Hassink, die de algemene leiding over het museum heeft, ziet direct dat het damast een enorme meerwaarde voor het museum kan zijn. Maar tegelijkertijd constateert zij ook dat er eerst flink gelobbyd moest worden en dat er een flinke kostenpost mee gemoeid zal zijn voordat het damast kan worden geëxposeerd.

Het damast is eigendom van Koninklijke ten Cate NV en is begin jaren tachtig samen met een groot deel van het archief van de textielfabriek Spanjaard door één van de rechtsvoorgangers van het bedrijf aan de gemeente Borne in bewaring gegeven.

Er is een plan van aanpak opgezet waarbij in eerste instantie een cultuurhistorische waardebepaling is opgesteld door mevrouw Aukje Krommendijk, conservator bij de Twentse Welle. Hieruit komt naar voren dat het damast waarschijnlijk eerder gemaakt is als wandkleed dan als tafelkleed. De randen zijn voor een tafelkleed te rafelig afgewerkt. De datering (ca 1874) maakt het natuurlijk de moeite waard maar vooral ook het feit dat de naam van koningin Sophie ingeweven is. Zij is in Nederland toch een soort 'vergeten' koningin gebleken aan wie weinig gerefereerd wordt. Het wapen van de firma Spanjaard is zeer mooi ingeweven en bekroond om aan te geven dat de firma het predicaat koninklijk mocht voeren.

Met deze kennis wordt de wens om dit damast aan een groter publiek te kunnen laten zien natuurlijk alleen maar groter. Er moet dus meer inzicht en kennis verworven worden over hoe te restaureren of conserveren en wie hierin deskundig is. Samen met Gerrie Kleerenbezem breng ik een aantal leerzame bezoeken aan diverse restauratieateliers in Nederland en België.

De conclusies van de restauratieateliers:

- Het doek is geweven in damasttechniek en verkeert in een slechte conditie.
- Het patroon is opgebouwd met donker bruin en licht bruin kleuren. De inslag draden zijn geel van kleur. De ketting draden donkerder, afmeting 2,22 x 2,05 m.
- Zowel de ketting als inslag draden zijn bros geworden zodat deze op de scherpe vouwen zijn gebro-

Het Spanjaarddamast is tentoonstelling klaar. Het doek meet ca 4 m².

ken. Daardoor zijn er scheurtjes en lacunes ontstaan op het gehele oppervlak.

- Het kleed werd vermoedelijk tentoongesteld gespijkerd aan de muur (kleine regelmatige gaatjes op de randen). Daardoor zijn niet alleen de randen verzwakt maar ook het gehele bovenste deel van het kleed omdat het bovenste deel het meest gewicht tijdens het hangen moest dragen.
- Het kleed was sterk vervuild, de gele ketting draden waren aan het oppervlak licht bruin geworden. Het is nog onduidelijk of deze verbruining alleen door de afbraak en de veroudering van de materialen veroorzaakt is of ook door een vervuiling.

Maar waar de één over zijde sprak, kwam een ander atelier tot de conclusie dat het geheel uit katoen gesponnen was. De verwarring werd steeds groter. Na proeven blijkt dat het uiteindelijk 100% linnen was. Des te groter onze vreugde en zo passend: een linnen doek in een linnen fabrikantshuis. Met de adviezen kwamen ook de offertes binnen en is uiteindelijk de keuze gevallen op Ruben de Reu, textielconservator uit Antwerpen om het damast tentoonstellingklaar te maken.

Een dergelijk project brengt natuurlijk de nodige kosten met zich mee. Dankzij de inspanning van een aantal zeer betrokken vrijwilligers beschikt het museum sinds een aantal jaren over een beschei-

den 'restauratiepot', echter was dit saldo beslist ontoereikend. We zijn dan ook bijzonder verheugd dat de stichting Kringloopbedrijf Borne een financiële bijdrage heeft geschonken voor het realiseren van dit project.

Op woensdagmiddag 12 maart is het Spanjaardkleed feestelijk gepresenteerd. Leden van de jeugdraad van het museum hebben het damast onthuld in bijzijn van vele genodigden zoals een afvaardiging van de familievereniging 'Berith Salom', Koninklijke ten Cate, gemeente Borne, commissie van aanbeveling van het museum en diverse bevriende organisaties.

Leden van de heemkunde zijn vanzelfsprekend van harte welkom om het damast te komen bezichtigen. Het museum is geopend van dinsdag t/m zondag tussen 13.30 en 17.00 uur.

Ten slotte wil ik in het bijzonder Anja Tanke, Jan van der Aa, Herman Westerbeek en Gerrie Kleerenbezem bedanken voor hun enthousiasme, support en collegialiteit bij het realiseren van het restauratieproject 'ons' Spanjaarddamast.

Jos, Mike en Rick van de jeugdraad verrichten de openingshandeling: het doorknippen van het lint van de kamer waar het damast tentoongesteld wordt.

Noot

1. Damast, afgeleid van de stad Damascus, is een weeftechniek, waarbij tekeningen aangebracht worden op een achtergrond van dezelfde kleur. De tekening is daardoor juist vanuit een bepaalde hoek goed te zien is.

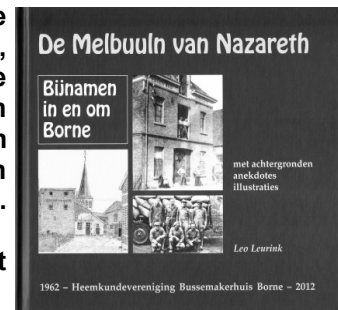
Fotoverantwoording

Alle foto's bij dit artikel zijn gemaakt door Herman Westerbeek.

Wat nog niet (of niet juist) in het bijnamenboek 'De Melbuuln van Nazareth' staat (3)

Leo Leurink

In deze 3e aflevering weer enkele uitvoerige, maar ook een aantal korte reacties van lezers van het eind 2012 verschenen Bornse bijnamenboek, 'de Melbuuln van Nazareth'. We beginnen met die van Hans Weustink, die nu in Hengelo woont, maar wiens wortels in Borne liggen. Hun bijnaam 'Butje' (zie pag. 28 van het bijnamenboek) hadden zij 'te danken' aan een ongetrouwde tante, van moeders kant. Met die bijnaam, beter gezegd een spotnaam, waren Hans en zijn familie niet zo blij, zoals Hans mij vertelde. Rond medio vorige eeuw hadden Hans' ouders aan de Bleek een glas- en verfhandel, annex drogisterij. Hun achterbuurman was de 'illustere' Gait Scholten, toen boer op het 'Erve Wensink', (nu: Beeldentuin Scholtenhof).

Bijnamen om en nabij het 'Erve Wensink'

Tegenover de oprit naar de boerderij 'Wensink' (alias 'Scholtenboer') had tot ver in de vorige eeuw de fam. Kuipers een bakkerij en bakkerswinkel (nu runt de familie Jan Koehorst er haar bakkerszaak). Volgens Hans Weustink, wiens vader een achterneef was van de oude Kuipers, is de bijnaam 'Rugg'nbakker' (pag. 116) voor de bakkersfamilie Kuipers geen verbastering van 'roggebakker', zoals in de 1^e druk van het bijnamenboek door mij is gesuggereerd. Door het vele sjouwen van zakken meel naar en van de zolder wat toen op de rug ging, kregen ze deze bijnaam. Het was bijna allemaal 'ruggenwerk' in die tijd, vandaar ook dat beide bakkerszonen van Kuipers 'Frans van de Rug' en 'Harrie van de Rug' werden genoemd. In de 2^e druk van het bijnamenboek is er bij deze bijnaam een aanpassing opgenomen. Dat geldt ook voor de 'Bult'-bijnamen (pag. 28) met een uitbreiding van 'Bultje van Dijk', de naaste buurman van Hans W., die een sigarenwinkelje dreef aan de Bleek.

Iets verderop in de Aanslagsweg had Vulpen, die was 'in'getrouwd bij zijn vrouw (Hilbrink) ook een sigaren- annex snoepwinkelje. Beiden hadden slechte ogen (die nogal opvallend knipperden); vooral het linkeroog van Vulpen knipperde voortdurend, vandaar hun beider bijnamen 'Knipeugke' (zie pag. 74).

"Zondags kregen we een cent en gingen dan naar 'Knipeugke' om er een toverbal te kopen, wat veel kleuren gaf. Door de week verkochten ze ook petroleum, wat in hun winkel goed was te ruiken", aldus Hans W.

Hij wist ook nog een anekdote over Marie Gralike-Timmerhuis, alias 'Dikke Marie' (zie pag. 32 en 33); van dit voorval was hij zelf getuige. Marie vroeg eens aan bakker Immerman: "Bakker, dee puntkoek van oe, dee vindt oons 'Gerradje' zo lekker; köj dee ok inweck'n? Wat zeg ie, bint d'r gin puntkoek'n meer? Doot mie dan ma ne pak beschuut'n, dee vindt Gerradje ok wa lekker!"

Met een wat minder frisse anekdote over 'Jootje ter Haar,' knecht bij Gait Scholten, sluiten we dit gedeelte af. "Jootje poepte altijd achter de schuur, waar wij onze ondergrondse hut hadden gebouwd. We noemden hem ook wel 'Lellenjan', vanwege zijn grote oren. Om hem een keer te pakken te nemen hadden we een diep gat gegraven, samen met Herman Scholten, later directeur van Steenfabriek Scholten. Het gat, vlak voor onze hut, werd gevuld met koeienstront en afgedekt met takken en gras. Ons graafwerk bleek zeer succesvol. Jootje is er tot aan zijn nek toe in geraakt en de dag erop kon je aan de sporen koeienstront zien, waar hij vanaf de valkuil naar toe was gelopen", aldus Hans Weustink.

"Jootje" ter Haar (tekening Hans Leurink)

Reacties uit het 'hoge noorden' en uit 'Striepersgat'

Van de 'Zwaan'nbett'n'- zusjes, Thea en Marlies Mulder, kreeg ik ook enkele leuke reacties. Thea, een trouw heemkundelid, woont al jaren in Termunten (in het 'hoge noorden' van Groningen) en (erg frappant) Marlies woont aan de andere kant van ons land, in 't zuidelijk gelegen Valkenswaard. Nu we toch met bijnamen bezig zijn: In Carnavalstijd wordt Valkenswaard aangeduid als 'Striepersgat'. Deze naam vloeit voort uit het woord 'strieppen', dat het verwijderen van de hoofdnerf van een tabaksblad betekent, nodig voor de productie van sigaren en herinnert aan de omvangrijke sigarenindustrie die Valkenswaard heeft gekend.

Thea schrijft: 'Na het overlijden van mijn vader moesten er rouwcirculaires geschreven worden o.a. een naar Annie van 'Prèek-Graads' (aan de Oude Almeloseweg). Na erg veel gedoe zijn we er uiteindelijk toch achter gekomen, dat de feitelijke familienaam Tanke was.

(L.L.: een treffend voorbeeld dat men vroeger de bijnaam meer gebruikte dan de familienaam. De bijnaam wist men zonder nadenken; naar de familienaam moest men vaak zoeken).

Boerderij "Het Wensink" (of "Scholtenboer") op de plek van de huidige beeldentuin

Marlies over 'Kluut'n Kenelia' en de televisie. In mijn jeugd speelde ik vaak bij mijn tante Susan Morselt, een zus van mijn moeder. Soms kwam daar Kluut'n Kenelia wel eens aanlopen. Ze kwam, waarschijnlijk om een paar centjes bij te verdienen, appels of aardappels schillen. Op een dag mocht ze in de kamer om daar het wonder van de televisie te aanschouwen. Op het puntje van de bank zat ze en keek haar ogen uit. Ineens schoot ze recht overeind: "Kan den kearl miej noe zeen?" Tja, overgaan

naar een nieuw tijdperk valt niet mee als je nog maar net de knipmuts hebt afgedaan. In dezelfde range ligt het verhaal over mijn oma Mulder, een zeer godvruchtige vrouw. We keken samen naar 'Urbi et Orbi', oma in devote aandacht voor de paus. Ook zij kon het geheim van de televisie niet zo goed doorgronden, dus fluisterde ze ons toe: "Rokken over de knieën!"

Dat je moet oppassen met gebruik van bijnamen heb ik begrepen uit het verhaal dat mijn vader, Bernard Mulder, wel eens vertelde: 'In Borne woonde een echtpaar, hij een echte Bornenaar, zij een vrouw uit de grote stad. Waarschijnlijk begreep ze de nuances van het toepassen van bijnamen niet zo goed. Toen van Gend & Loos (in de persoon van Bernard Schoemaker, die 'Jöapke' als bijnaam had) kwam voorrijden en ze de deur opende zei ze: 'Dag Jaapje', zet het pakje maar in de gang'. Tot zover de 'oald-Boornsen', de zussen Mulder.

Tot slot nog enkele correcties en/of reacties

Bij de beschrijving van de bijnaam 'Smôrre-boer' ('Greadske' Lenferink) op pag.123 is abusievelijk als zoon Thijm vermeld; dit moet uiteraard schoonzoon Thijm (de Boer) zijn, die met 'Greadskes' dochter Suze trouwde.

Een telefonische reactie kreeg ik van mevr. Ria Willemsen-Vörger over de Bornse bijnaam 'n Gasfitter' (zie pag. 45). Zij is van mening, dat niet A. Vrielink maar Albert Willemsen, v.a. 1931 als chef verbonden aan het voormalige Bornse gasfabriek, deze bijnaam meekreeg; hij vierde er in 1971 zelfs nog zijn 40-jarige jubileum. Bij navraag bij enkele oudere 'Boornsen' bleek, dat zowel Willemsen als ook Vrielink onder deze bijnaam bekend staat.

De volgende keer

In de volgende 4^e aflevering, o.a. verhelderende kanttekeningen betreffende bijnamen van enkele families, wonende op of nabij landgoed Weleveld, als ook iets over 'kwezels' (onder de klopjes) in Zenderen.

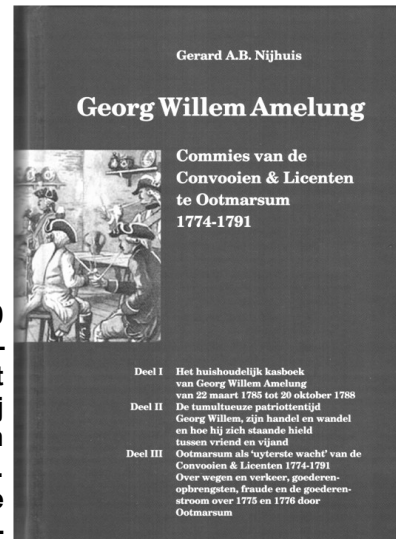
Reacties op deze bijnamenartikelen, alsmede aanvullende informatie over de bijnamen, zijn altijd welkom.

Boekennieuws

Jan F. Deckwitz

Titel : **Georg Willem Amelung
Commies van de Convooyen & Licenten te Ootmarsum
1774 - 1791**
Auteur : Gerard A. B. Nijhuis
ISBN/EAN : 978 90 820600 3 4
Uitgever : Artisan Publishing Hengelo
Aantal blz. : 688
Prijs : € 37,50

Georg Willem Amelung, een man van Duitse afkomst, was in 1760 werkzaam in Ootmarsum als zelfstandig ondernemer (als Kriegscommissar = legerfoerier). In deze functie bevoorradde hij (samen met zijn broer Anton) het Duitse leger met graan en hooi. In 1774 werd hij door de Admiraliteit van West Friesland en het Noorderkwartier in Ootmarsum aangesteld als "Kommies voor Convooyen en Licenten". Hij controleerde dus de in- en uitvoer van en naar Duitsland en inde de hiervoor geldende opcenten. Hij hield kasboeken bij vanuit de verschillende functies, maar ook die van zijn privéinkomsten en uitgaven.

Meer dan 30 jaar heeft Gerard A. B. Nijhuis onderzoek gedaan naar Georg Willem Amelung; wie hij was en wat hij in Ootmarsum deed. Waarom juist deze man Gerard intrigeerde is het feit dat hij een aantal minitieuze bijgehouden kasboeken terugvond waarmee niet alleen een goed tijdsbeeld wordt gegeven maar ook iets zegt over de man zelf, zijn leven in Ootmarsum en zijn tijdsgenoten. Een grondige analyse van de kasboeken, gerelateerd aan dat wat uit andere bronnen bekend is, geeft een goed beeld over het leven in Ootmarsum in de periode 1750 – 1800. Dit beeld is goed herkenbaar voor geheel Twente in die tijd en dus ook voor Borne: missschien een reden om hier kennis van te nemen van het hier gepresenteerde boek.

Het eerste deel van het boek geeft een algemeen inzicht in het dagelijks leven in de aangegeven periode. Om dit te bereiken zijn de kasboeken van Georg Willem Amelung grondig geanalyseerd op basis van een aantal rubrieken. Om er enkele te noemen: eten en drinken; zijn paarden en rijtuigen; hout en ijzerwaren; zijn onroerend goed; spijkers en verven en zo nog een aantal onderwerpen.

Omdat in de aangegeven tijd met andere maten en gewichten werd gewerkt, is hieraan bij aanvang een speciaal hoofdstuk gewijd. In volgende hoofdstukken komt steeds gedetailleerder terug wat Georg Willem deed om aanvullende inkomsten te genereren en waar hij zich mee bezig hield: kaartspelen, loterijen, de jacht, maar ook welke mensen hem hielpen en ondersteunden, aankoop en herstel van roerend en onroerend goederen en ook drank en

drankgebruik.

Amelung kende vele mensen en de mensen kenden hem. Hij was kind aan huis bij de drost Von Heyden Hompes op de Commanderie en had een uitstekend contact met de gravin van Almelo voor wie hij gedurende langere tijd de financiële zaken regelde. Maar niet alleen de "upper ten" onder de bevolking, ook de kleine man had zijn aandacht, al was het maar om klusjes uit te voeren. Hij kreeg het voor elkaar en ging min of meer in goede verstandhouding met hen om.

George Wilem was op de eerste plaats handelaar, in het bijzonder in hout en glas. Maar dat hij tussen-door ook andere handelsklusjes tot zich nam om er geld aan te verdienen, daar was hij ook niet vies van.

Nijhuis heeft minitieuze de kasboeken bestudeerd en geïnterpreteerd, een geweldig werk waarbij je glimlacht als je de kleine zaken leest, zelfs het secreet en po komen aan de orde en ook de brandewijn voor een ziek paard. Dit alles geeft een goed inzicht in het leven in het kleine grensstadje Ootmarsum.

De handelswegen vanuit Ootmarsum leidden het land in en zo was Amelung goed bekend in de regio. Ook vee werd in- en doorgevoerd. In Ootmarsum gaf dit de nodige problemen: door het opent-houd viel de nodige mest in de dorpsstraten, dat soms werd opgeruimd, maar veelal ook bleef liggen. Een belangrijke handelsweg voor het vee liep via Weerselo, Borne naar Delden en zo verder via Holten naar Holland.

Tot slot zijn in een aantal bijlagen een aantal getranscribeerde bladzijden van de kasboeken gegeven.

Het tweede deel van het boek geeft allereerst een tijdsbeeld. De tegenstelling tussen patriotten en orangisten, het bestuur van stad en land en de relatie met de admiraliteit, de VOC. Vanuit het min of meer geïsoleerde Twente wordt een blik gegund in de grote wereld van het land, de republiek.

Ook de achtergrond van Georg Willem Amelung en zijn familie wordt duidelijk gemaakt. Hoe hij als buitenstaander in Ootmarsum terecht komt en zich hier inleefde in het reguliere bestaan. Maar ook hoe hij zijn contacten kreeg met de "upper ten" in die tijd. Hij werd kind aan huis bij de drost in de commanderij en de freule in Almelo. Een bijzondere man moet Amelung zijn geweest en dat blijkt ook uit de details die Nijhuis genuanceerd beschrijft. Dat Amelung ook "vijanden" had, blijkt. En ook hier weer een genuanceerd beeld van het reilen en zeilen in Ootmarsum met een spiegel gericht op geheel Twente. Controle op de werkzaamheden van Georg Willem was er nauwelijks, wat ook blijkt uit de kasboeken. Zo manipuleerde hij veel zaken en vaak "vergat" hij zijn zaken te administreren en stak het geld in eigen zak. Al die zaken komen gedetailleerd aan de orde. Ook het uiterlijk vertoon was iets waar hij niet vies van was. Hij had zijn rijtuigen en paarden en de mensen die voor een grijpstuiver voor hem klusten. Al die mensen van hoog tot laag komen in het boek aan bod. Sommige van deze mensen komen expliciet naar voren, de van Bevervoordes, de drost Sigismud Heiden Hompesch, Johan George Dröghoorn, die correspondentie voerde met zijn zoon en die een dagboek bijhield, waarin zaken met betrekking tot Georg Willem aan de orde komen. George

Willem komt er niet goed vanaf. Tot slot komt de Patriottentijd ter sprake: Georg Willem, die orangist was, zet zich in woord en gebaar af tegen de patriotten.

Het derde deel van het boek gaat wat minder over Georg Willem, maar geeft een tijdsbeeld over de gang van zaken in de Republiek in de laatste helft van de 18^e eeuw, gerelateerd aan voorgaande jaren. Hierbij gaat het over de VOC, vervoer over de weg en over water en de handel in goederen e.d., maar ook de smokkel van goederen en dieren en wat hier tegenover stond bij ontdekking. De portemonnee van George Willem werd goed gevuld. In deze context worden financiële zaken nader toegelicht, waarbij de manipulatie van de administratie ook ter sprake komt.

Elk deel van het boek wordt uitgebreid aangevuld met bijlagen waarmee zaken worden toegelicht. Kortom, het is een zeer volledig boek waarmee een goed inzicht wordt gegeven in het leven van mensen in de tweede helft van de 18^e eeuw en dat van George Willem Amelung in Ootmarsum het bijzonder. Door de veelheid aan onderwerpen in het boek en de gedetailleerde toelichting hierop gaat het overzicht een beetje verloren. Het is dan ook geen boek dat je in een keer uitleest, maar zeker een prima naslagwerk voor een veelheid aan onderwerpen.

Ook een compliment voor de uitgever is zeker op zijn plaats: het boek ziet er goed en verzorgd uit met hardcover kaft.

Reactie op foto's in voorgaande nummers

De redactie ontving een reactie van Jan Wiggers op een aantal foto's. U leest zijn aanvullingen hieronder.

Boorn & Boerschop 2013-1

Op bladzijde 8 schrijft (zo heet dat bij ambtsdragers toch?) de admiraal naar de ingang van het St. Jozefgebouw. Op de achtergrond spelen de leden van de St. Stephanus Harmonie. De muzikant, de eerste van rechts, is mijn vader. Ik speelde toen ook al mee. Ik kwam met mijn lengte niet boven de auto uit.

Bladzijde 23, op de achterste rij, 8^e van links is mijn oom Bernard, een broer van mijn moeder. Oom Bernard woonde met zijn gezin aan de voormalige Kanaalweg. Hij was in zijn jonge jaren een gewaardeerde speler van NEO en later een fervent duivenmelker.

Boorn & Boerschop 2013-2

maakt Henri Westerbeek gewag van mijn oom Bernard op de 7^e plaats van rechts hetgeen de 8^e plaats van links is. Het is dus mijn oom Bernard. Mijn oom was getrouwd met "Anne van Ka van Rijndert" anders gezegd met An Westerbeek. De familie Westerbeek kwam oorspronkelijk uit Vollenhove, uit "Vennoo" zoals mijn tante het uitsprak. De koster van de St. Stephanuskerk kwam daar ook vandaan. Hoe heette hij ook al weer? Oh ja, de Boer.

Nog leverbare uitgaven

Titel:

	Prijs:
Periodiek Boorn & Boerschop. Verenigingsperiodiek van Heemkundevereniging Borne	€ 4,--
Rond Horst en Hof te Borne. Publicatie over Bornse inwoners v.a. 1850 (1981/ Heemk. ver. Borne)	€ 4,--
Borne, historie en volksverhalen. Jubileumuitgave van de Bornse Heemkundevereniging (1987)	€ 4,--
Grepen uit de historie van Borne. Deel 2, met zaakregister (1987 / Ria van Harten-Fransen)	€ 4,--
Kiek toch 's. Beeldkroniek over de gemeente (1988 / G.P. ter Braak & H. Noordhuis)	€ 10,--
Landweren, Borgen & Postwegen. (1990 / Ria van Harten-Fransen)	€ 4,--
Grenstwisten rond de gemeente Borne. (1991 / Ria van Harten-Fransen)	€ 4,--
Veertig jaar later. Jubileumuitgave van de Bornse Heemkundevereniging, verhalenbundel (2002)	€ 4,--
Och ewig is so lang. Zeven eeuwen Weleveld, landgoed en bewoners (2003 / Jet Spits)	€ 15,--
Kadastrale atlas 1832 Borne / Weerselo. Met kaartenmap (2005 / H.C.O. Zwolle)	€ 15,--
De hof te Borne. 800 jaar geschiedenis van Borne. (2 ^e druk, 2006 / H. Woolderink)	€ 10,--
Van Nazareth tot Nazareth. Religieus erfgoed in Borne (2009 / Jaap Grootenboer)	€ 8,--
Van Borghende tot Borne. Een overzicht van de Bornse geschiedenis (2009 / Martin Thiehatten)	€ 12,--
Een bijzonder energiek ondernemer. Rento Wolter Hendrik Hofstede Crull, 1863-1938, pionier van de elektriciteitsvoorziening in Nederland (2009 / Jaap Tuik)	€ 15,--
Canon van Borne. Vijftig vensters op de historie van het dorp (2011 / diverse auteurs)	€ 13,--
Gerard Potcamp. Een Twents priester apostolisch vicaris tegen wil en dank (2011 / Hans Gloerich)	€ 20,--
Borne bij de tijd. 27 verhalen over het verleden van Borne (2012 / Hans Gloerich)	€ 10,--
De melbuul'n van Nazareth. Bijnamen in en om Borne (2012 / Leo Leurink)	€ 12,50
Ontduiken en onderduiken. Verhalen van joden in Borne. (2013 / A. Evertzen & S. Groenen)	€ 19,50

Leden krijgen 10% korting. Prijzen zijn exclusief eventuele verzendkosten. Genoemde uitgaven zijn verkrijgbaar bij: Mevr. R. Blödtner, C. Hilbrinkstraat 56 te Borne, tel. 074 - 2668908.
Enkele uitgaven zijn ook verkrijgbaar bij de plaatselijke boekhandel.

**Voor uw taxatie
van
onroerend goed**

in verband met boedelscheiding,
suksessie - verkoop.

Tevens onteigeningsdeskundige en
boerderijen bemiddeling.

J.F.M. Hassels Mönning
makelaar en beëdigd taxateur
Lid Agrarische Sectie

Watertorenstr. 14 - Borne - Tel. 074-661581

**Honderd jaar
ervaring in drukwerk**

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon (053) 572 17 77 - Telefax (053) 572 62 75
E-mail hdh@hassink.nl